

EESTI NSV VABARIIKLIK ÕPETAJATE TÄIENDUSINSTITUUT

Õpetajate ja
kasvatajate

töö-
kooge-
müsi

Töökasvatusest
lasteaias

Tallinn, 1961

A-23946

TÖÖKASVATUSEST
LASTEAIAS

AGNES PIIRMA
Tallinna 7. Lasteaia kasvataja

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

52149

ARHIIVKOGU

SAATEKS

Töö on sotsialistliku ühiskonna arengu alus, sellepärast on töösse kommunistliku suhtumise kasvatamine meie tähtsaks ülesandeks.

Töökasvatusele koolieelsel perioodil omistasid suurt tähelepanu juba K. D. Ušinski, N. K. Krupskaja. A. S. Makarenko jt.

A. S. Makarenko ütles, et õige, nõukogulik kasvatus on mõeldamatu ilma töökasvatusega. Ta rõhutas, et töökus ei ole sünnipärane omadus, vaid selle kasvatamine peab algama juba varajases eas.

Mõistagi ei tule lasteaias töökasvatuses lähtuda niivõrd töö kasulikkuse seisukohast, kuivõrd tuleb silmas pidada selle kasvatustähtsust. Töö aitab meil kujundada lapse isiksust: kasvatada püsivust, kannatlikkust, iseseisvust, kollektivismitunnet, organiseeritust, kultuurset käitumist jms.

Töökasvatuse sisu ja meetodid peavad vastama kommunistliku kasvatuse ülesannetele. Töö vajalikkus peab olema lastele arusaadav, ühtuma nende eluliste vajaduste ja huvidega. Lastes peab tärkama armastus töö vastu.

Eelkooliealise lapse põhiomadusteks on aktiivsus ja suur tegevustahe. Seega on vajalikud eeldused töökasvatuseks olemas.

Käesolev Tallinna 7. Lasteaia kasvataja A. Piirma töö valgustab mitmekülgset kasvatustähtsust küsimuste lahendamist töö kaudu. Ühtlasi on siin rohkete näidete varal selgitatud tööprotsessi organiseerimise meetodeid. Autor mõtestab lahti koolieelsele eale sobivad töökasvatuse liigid (iseteenindamine, kollektiivne töö, töö koos mänguga jne.); osutab ka võimalikele kasvatustähtsustele, mis põhjustavad lastes vastumeelsust tööülesannete täitmisel, ja kirjeldab nende ravi.

Suurt tähelepanu pühendab autor lastes huvi ja armastuse kasvatamisele töö vastu. Kuna koolieelsed lapsed on eriti haavatavad mängust, kasutab ta töö vastu huvi äratamiseks ja teatud töövõtete omandamiseks sageli mängu ja mängulisi võtteid.

Lasteaias valmistame lapsi ette koolile, ka see eeldab, et arendaksime eakohaste ülesannete täitmise kaudu lastes oskust iseseisvalt töötada.

Tahaksin loota, et käesolev töökogemus aitab kaasa selle tähtsa ülesande paremale lahendamisele.

Toimetaja

Töö on inimese eksisteerimise ja pideva arenemise peamine, kõige olulisem tegur. Nõukogude ühiskonnas on töö muutunud iga inimese aukohuseks. Sellepärast omistame erilist tähelepanu meie laste ja noorsoo, s. o. homse päeva inimeste kasvatamisel just töökasvatusele.

Tung tegutseda on inimesele kaasa sündinud ja avaldub, kuigi veel alateadlikult, juba kõige varasemas eas. Juba imikuna ilmutab laps soovi tegutseda, liigutada jäsemeid, tõsta pead, roomata jne. Mida tugevam on lapses see tegutsemistung, seda kiiremini laps areneb. Mida paremini õnnestub tal üks või teine tegutsemine, seda kiiremini püüab ta jõuda järgmise etapini. Juba imiku juures on kasvatuslikult oluline soodustada tema tegutsemist ja abistada teda raskuste ületamisel. Lapse kasvades avardub tema tegevusväli ja tegutsemine muutub sihikindlamaks.

Lapse loomulikku tegutsemistungi kasutabki kasvataja oma töökasvatuslike eesmärkide saavutamiseks. Ta suunab last tegutsema otstarbekalt, nägema tegutsemise resultaati ning sellest rõõmu tundma. Rõõm oma füüsiliste ja vaimsete pingutuste tulemustest määrab inimese suhtumise töösse. Rõõm tööst on üks tähtsamaid tegureid, mis tagab inimesele õnne. Kasvatada lapsest inimene, kes oskaks õnnelik olla — kas pole see kasvataja elukutse üllamaid perspektiive?

Inimese arenemise ja kujunemise kulg on keeruline psühholoogiline protsess, kuid selle protsessi juured ulatuvad kahtlemata kasvatuses sūgavustesse.

Juba eelkoolialise lapse juures ilmneb selgesti, millistel ajedel laps täidab oma väikesi ja lihtsaid tööülesandeid. Üks täidab antud ülesande, kuna see pakub talle rõõmu, teine aga vaid selleks, et pälvida kiitust, kolmas — koguni tasu saamiseks. Mispärast? Julgen väita, et peapõhjuseks on siin see, kuidas last on kasvatatud töötama. Seega omab töökasvatus juba eelkoolieas vaieldamatult tähtsat kohta lapse üldises kasvatuses. Kasvataja ülesanne on õpetada last jõukohaseid tööülesandeid täitma, õpetada teda tundma hästi sooritatud tööst rõõmu, suunata teda loovalt töötama. Nii kujuneb lapses õige

suhtumine töösse. Asjatult ei öelda: «Mida Juku ei õpi, seda Juhan ei tea.» Lisaksin siia veel oma kogemuste põhjal täiendavalt juurde: «Mida Juku õpib tegema võõriti, seda Juhan teeb valesti.»

Eelkooliealised lapsed viibivad valdavama osa päevast lasteaias. Leian, et minu kui lasteaias kasvataja otseseks kohustuseks on tõsiselt tegelda laste töökasvatuse küsimustega, kuna kodule jääb selleks siiski suhteliselt vähem võimalusi. Olles sügavalt veendunud vajaduses panna juba eelkoolieas õiged alused lapse töökasvatusele, püüan lastes pidevalt arendada järgmisi tööks vajalikke omadusi: 1) otstarbekust, 2) püsivust, 3) korralikkust, 4) julgust ja algatusvõimet, 5) füüsilist vastupidavust, 6) sõbralikkust ja abivalmidust.

Esimene ja tähtsaim töökasvatuse ülesanne eelkoolieas on **õpetada lapsi töötama otstarbekalt ja oskuslikult**. Lapse kõige esimestest, täiskasvanule nii tühiseina näivaist töist alates on vaja jälgida mitte ainult seda, et laps töö ära teeb, vaid just seda, kuidas ta tööd teeb. Tavaline väikeste laste juures on see, et nad muudavad tööprotsessi endale raskeks ja keerukaks, ei oska ise veel leida lihtsat ja kergelt lahendust. Näiteks annan 3-a. Tiidule ülesande viia tool kohale. Selle asemel et võtta tool kergelt enda ette ja viia kõige otsemat teed laua äärde, veab Tiit seda kuidagi väga keerukalt ja raskelt oma taga ja käib kõige keerulisemat teed mööda, pörgates toolide ja laudade vastu. Tiit on kuulekas laps ja täidab ülesande, kuid talle jääb teadmine, et tooli kohalepanek on mingi väga keeruline, pikka aega nõudev ja füüsiliseltki raske ning tülikas toiming, millest tuleks võimaluse korral hoiduda. Ja nii ongi. Kui lausun nii omaette, aga siiski lastele kuuldavalt: «Ei tea, kes meil täna toolid kohale viiks,» siis on suurem osa lapsi küll hõisates nõus toole viima, aga Tiidu taoliste kogemustega lapsed peidavad end teiste selja taha, et mitte kasvatajale silma puutuda ja seda tülikat tööd teha. Iga töö, ka kõige algelisema jaoks tuleb leida töövõtted, otstarbekad ja lihtsad, mis teevad töö sooritamise kergeks ja lõbusaks.

Õigete töövõtete avastamine on lapsele endale sageli üle jõu käiv ülesanne, sellepärast peab kasvataja näitama ja õpetama, kuidas on vaja teha, et oleks kergem ja lihtsam ning ühtlasi lõbusam töötada.

7-a. Boriss ei tulnud kuidagi toime oma voodiriiete kokkupanemisega. Tekk libises välja tekikattest, padi ei kuulanud sõna — jäi ikka teki vahelt välja vahtima —, lina aga oli keerdu, ja kuigi poiss nägi vaeva, ei olnud korrapidajad ta tööga

rahal. Tulemuseks oli see, et Boriss tüdines lootusetust pingutamisest ja hakkas lihtsalt oma tööst kõrvale hiilima. Borissi õpetamine nõudis minult palju vaeva, sest ma polnud õigel ajal osanud vahele segada ja poiss oli põhjalikult tüdinenud ning kaotanud huvi selle talle nii keerulisena näiva töö vastu. Asjaolu, et poiss jäi alati viimaseks oma voodiriideid kokku panema, rikkus tema tuju veelgi. Vähe tulemusi andis seegi, et lubasin tal teistest varem tõusta ja enne teisi lapsi oma tööd alustada. Edu hakkasin Borissi juures alles siis märkama, kui rakendasin teda oma magamisaseme korraldamisele päevase uinaku eel. Siin oli poisi ülesandeks korralikult kokkupandud voodiriiete laiali laotamine. Üllataval kombel aitas samade töövõtete kasutamine n. ö. «ümberpöörduvalt» omandada õigeid ja lihtsaid võtteid ka voodiriiete kokkupanemiseks. Mõne aja pärast hakkas Borissi töö laabuma kergemini ning ka kiiremini.

Lapse käes ei lähe töövõtete omandamine kuigi libedalt. Sageli tuleb kõige lihtsamaid võtteid näidata kümneid kordi, tuleb pikemat aega jälgida, kas laps tõepoolest kasutab töö sooritamisel otstarbekaid töövõtteid. Sealjuures on väga oluline, et kasvataja lapse õpetamisel kunagi ei ilmutaks tüdimust, vaid püüaks ikka rõõmsalt ja isegi naljatustega aidata last üle raskustest, et laps ei tüdineks harjutamast ja õppimast.

Teine, kuid mitte vähema tähtsusega ülesanne ja eesmärk, mida taotlen töökasvatuse kaudu, on **kasvatada lapses püsivust**. Lapsed on loomult liikuvad, aktiivsed, kuid tihtigi sihitult ja püsimatult tegutsevad olendid. Püsivus on aga vajalik ja väärtuslik omadus. Raskem kui millelegi muule on harjutada end püsivusele, kui selleks puuduvad lapsepõlves omandatud harjumused. Harjumus püsivusele töös eeldab kõigepealt, et töö oleks huvitav, et ta ei oleks lapsele üle jõu käiv. Igasugust tööd saab huvitavaks muuta juba sellega, kuidas seda lastele esitatakse. Kui kasvataja suunab lapsi tööle rõõmsalt, elavalt, ilmekalt ja vaimustusega, tärkab lastes huvi tehtava töö vastu. Kui aga kasvataja annab korraldused tööks kuivalt ja vaimustuseeta, muudab see juba iseenesest töö lastele igavaks.

Andsin vanema rühma lastele tööks peenarde rohimise. See on kaunistest igav, ühetooniline, aga suurt püsivust nõudev töö. Mul oli millegipärast kiire ja ma andsin lastele lihtsalt korralduse: «Lapsed, täna rohige see peenar puhtaks, umbrohtu te tunnete, see noppige välja ja kandke siia hunnikusse.» Lapsed alustasid tööd päris hoogsalt, kuid läksid lühikese aja jooksul laiali ja peenar jäigi rohimata. Mõne päeva pärast viisin lapsed jälle umbrohtu kasvanud peenra juurde ja rääkisin:

«Vaadake, lapsed, kui üleannetuks on läinud umbrohud peenral, päris ära lämmatavad meie peedid ja kurgid.» Tõmbasin ise paar maltsa välja ja raputasin neid: «Noh, oodake te! Siin on vapper lastevägi, see alustab kohe võitlust paha umbrohuga. Välja iga umbrohutaim meie peenralt! Eks ole, lapsed?»

Lapsed: «Jaa, jaa! Kõik' tirime välja!»

Kasvataja: «Meid on küll vähe ja neid umbrohutaimi — oi kui palju! Aga sest ei ole midagi! Keerame varrukad üles ja asume tööle. — kas või õhtuni, aga ühtki umbrohtu me peenrale enam ei jäta!»

Lapsed (vaimustuses): «Kas või ööni teeme, öö läbi ka veel teeme! Mitte ühtki ei jäta peenrale — teeme päris puh-taks!»

Peeter (naljahammas): «Kas mitte ühtki peeti ka ei jäta? Jah?»

Lapsed (läbisegi): «Ei, Peeter teeb jälle nalja! Peedid ikka jätame ja kurgid ka, ainult umbrohud kõik välja!»

Töö algas huviga ja hoogsalt. Eesmärk oli selge, lapsed rõõmsas, vaimustatud meeleolus ning tõesti — sel korral töötasid püsivalt lõpuni.

Antav töö ei tohi lastele olla üle jõu käiv, siis väsivad lapsed kiiresti ega suuda püsivalt töötada. Olen tähele pannud, et selles osas eksivad kasvatajad sageli. Ka mina olen oma praktikas siin vigu teinud. Füüsiliselt raskeid ülesandeid antakse suhteliselt vähem kui just psüühiliselt raskeid ülesandeid. Lapse füüsilist jõudu püüame säästa, kuid lapse psüühilisi võimeid tööülesannete sooritamisel me tihti ei arvestagi. Ometi nõuab iga füüsilinegi töö lapselt omajagu psüühilist pingutust. Võtame kas või saapa jalgapanemise. Füüsiline pingutus on siin jõukohane, aga teine, palju rängem pingutus on psüühiline: kuidas just panna seda jalga selle saapa sisse, kuidas tõmmata välja saapakeel, kuidas nii teha, et nõõrid ei jääks saapa põhja? Kõik see on lapsele keeruline, ja selle ülepingutuse tagajärjel lendabki saapas nurka ning Toomas karjub: «Ei taha, paha saapas ei lähe jalga!» Mul oli tõesti mu praktikas selline Toomas, kes võis vaimse ülepingutuse tagajärjel hüsteerikasse sattuda. Füüsiliselt oli ta tugev, kuid iga psüühiline pingutus viis ta tasakaalust välja ja püsivusest tema juures ei saanud jutugi olla. Hakkasin toetuma tema füüsilisele jõule. «Küll sa, Toomas, oled tubli ja tugev poiss! Aga näed, palitu peale saad pahaseks, viskad nurka! Ei lähe selga! Vaatame, miks ta nii tublile poisile ei taha selga minna. Sa proovi veel kord!» Too-

mas proovib minu abiga ja seekord «läheb selga». «Vaata kus lugu,» ütlen ma, «läksi selga! Ei, kulla Toomas, alati proovi ikka mitu korda, küll ta lõpuks läheb, kuhu ta sellise tugeva mehe käest ikka pääseb.» Pean ütleva, et Toomas omandas püsivust väga pikkamööda, mitte ainult mõne harjutusega, vaid 3 aastaga. Selle kolme aasta jooksul esines veel nii mõnigi tagasilangus. Kuid viimasel aastal oli seesama Toomas võimeline istuma terve õhtupooliku «konstruktori» juures ja konstrueerima keerulisi ehitusi, oli võimeline püsivalt kokku panema mosaiikpilte ja õppis kodus peaaegu iseseisvalt lugema. Ootamatuid ühe «imevõttega» saavutatud tulemusi esineb kasvatus-töös väga harva. Ja needki vähesed «imed», millest nii tihti suuresõnaliselt kõneldakse, panevad uskumatult pead raputama. Püsivuse kasvatamine lapses on igapäevane, lastele küll märkamatu, kuid kasvataja poolt teadlikult teostatav, pidev ja kannatlik töö. Huvitav ja jõukohane tegevus täna, homme veelgi huvitavam töö, aga juba raskem ja keerukam, ning sealjuures kasvataja rõõmus, hoogne, alati tujuküllane meeleolu — see paneb rõõmsalt ja lapsele endalegi märkamatult püsivusega töötama.

Kolmas töökasvatuse ülesanne ja eesmärk seisneb selles, et **tööprotsess iseenesest peab pakkuma lapsele esteetilist naudingut ja töö tulemus peab olema nägus ja korralik.** Esteetiline elamus tööd sooritades, hea, rõõmus tunne, et teed midagi väga vajalikku, on töökasvatuse vältimatuks nõudeks. Esteetiline elamus panebki last tööd armastama just sellesama teda rõõmustava elamuse pärast, seega töö enese pärast. Sellisest lihtsast lapse tööarmastusest võrsubki inimese töö-entusiasm, inimese kõrge töö-eetika. Vastutahtmist, pealesunnitult, ranges vaikuses kulgev tööprotsess ei saa panna last tööd armastama, vaid pigem seda vihkama kui tegevust, mis takistab lõbutsemast, heatujuliselt müramast ja mängimast. Sellepärast taotlen, et lapse tööprotsess sisaldaks mänguelemente, et lastel oleks võimalik töös ka nalja saada, lõbusalt naerda, võib-olla pisut müradagi. Hoidun huvitava ja lõbusa töö käigus lapsi alaliselt keelamast ja rangelt korrale kutsumast.

Voova räägib emale: «Küll meil oli täna tore töö! Ladusime turvast puukuuri. Küll sai nalja! Poisid andsid turbatükke üksteisele edasi — noh nii nagu ketis: üks annab ja teine võtab — toredasti! Aga siis kukkus turbatükk maha, Jüri ja Sirje hakkasid korruga võtma ja pead pörkasid kokku. Ega nad haiget saanud, hakkasid naerma, ja meie kõik hakkasime ka naerma ja kasvataja ise naeris ka ja ütles veel — oota, kuidas

see nüüd oli — ahjaa, ta ütles nii: tegija] juhtub mõndagi, vaatajal aga mitte midagi! Aga pärast vaatasime kasvatajaga puukuuri, pool kuuri on nüüd turvast täis — korralikult laotud. Kasvataja ütles, et on ilus töö! Kui saaks homme ka veel seda tööd teha!»

Selline rõõmsa elamusega tööpäev jääb lapsele kauaks meelde. Esteetilise elamuse süvendamiseks juhin laste tähelepanu nende tehtud töö tulemusele, toonitades töö korralikkust, puhtust ja ilu. Töötulemuse vaatlemine ja arvustamine n. ö. esteetilisest küljest õhutab lapsi töötama korralikult, taotlema, et töö oleks ilus. Tahaksin saavutada, et minu kasvandikel oleks silma ilu jaoks ka kõige lihtsamas töös, et iga töö nende käes läheks ladusalt ja et ka tulemus oleks kaunis.

Neljandaks töökasvatuse ülesandeks eelkoolieas pean **julguse ja algatusvõime arendamist**. Algatusvõime ja julgus annavad lapsele enesekindluse, tõstavad enesetunnet ja soodustavad teotahtelise ja otsustusvõimelise inimese arenemist. Lapsed, kes kannatavad julguse ja algatusvõime puudumise all, muutuvad saamatuks, nende töö ebaõnnestub, nad hoiduvad midagi algatamast, matkivad ainult teiste laste tegevust ja satuvad seega tihti teiste põlu alla. Sellised lapsed nõuavad kasvatajalt oskuslikku individuaalset kohtlemist. Sageli on tegemist lapse tervisliku seisukorraga, kuid enamasti on siin põhjused sügavalt psüühilised: täiskasvanud või suuremad lapsed on last naernud ja tema tööd pilganud, või suhtutakse halvustavalt ja alavääristavalt lapse töösse kodus; sageli aga hirmutab kollektiiviga veel vähe harjunud last kollektiiv ise ja halvab tema algatusvõimet.

Lasteaeda tuli 6-a. poiss Miku. Ta oli kodus kasvanud omaealiste seltskonnata. Talle olid võõrad nii lasteaia režiim kui ka lasteaia tööd. Teiste laste iseteadev tegutsemine muutis ta esimesest päevast alates araks. Ta hakkas võimalikult hoiduma igast tööst. See, mida tal paratamatult tuli teha, ei õnnestunud ning pälvis nii mõnegi rühmakaaslase naeru. Viisin lapsed selleni, et nad hakkasid Mikusse suhtuma heatahtlikult ja abivalmilt, kuid Miku enese suhtes ei olnud sellest palju abi. Teiste laste abivalmidus ja hoolitsus muutsid poisi veelgi aremaks ja koguni endassetõmbunuks. Püüdsin talle anda iseseisvaid ülesandeid, kuid nendega ta toime ei tulnud ja hakkas ka minust arana kõrvale hoiduma. Ühel päeval aga avastasin, et poiss hästi joonistab, ja selle tema joonistamisoskuse kasutamisega ära oma kasvatuslike eesmärkide saavutamiseks: lapses julguse ja algatusvõime arendamiseks. Rääkisin emaga Miku

võimetest joonistamises, mida ka ema oli kodus juba märganud ja ta töid albumiks kogunud. Selle oma tööde albumi tõi poiss järgneval päeval lasteaeda ja me vaatlesime joonistusi kogu rühmaga. Lapsed olid üllatunud, et arg ja saamatu Miku oskab nii hästi joonistada, ja nad küsisid talt ilmse lugupidamisega: «Ja selle trammi joonistasid ka ise?» — «Kas sa selle veduri joonistasid päris ise?» Miku vastas tagasihoidlikult: «Joonistasin kõik ise, minu nimi on ju igal pool peal, nime kirjutasin ka ise.» Kasvataja: «Tuleb välja, et Miku on meil osav poiss. Ma arvan, ta hakkab teilegi õpetama, kuidas joonistada vedureid.» Ja tõesti — olukord kujunes nüüd selliseks, et õhtuti poisid lausa trügisid Miku ümber, et vedureid joonistama õppida. Miku ise aga muutus päev-päevalt julgemaks ja sellega ka algatusvõimelisemaks.

Nooremas rühmas, s. o. 3-a. laste juures on selline argus ja algatusvõime puudumine osaliselt normaalne nähtus, millest saadakse üle lapse üldise arenemise, oskuste ja vilumuste omandamise ja muidugi kasvataja julgustava ja hooguandva juhtimise abiga. Kasvatajalt nõuab aga tõsisid pingutusi ja pedagoogilist takti suuremate, 5—7-a. laste üleaitamine argusest ja algatusvõimetusest. Siin ei ole see enam loomulik nähe, vaid mingi ränga kasvatusvea või last pidurdava elukogemuse vili. Lasteaias oli 5-a. tütarlaps Helle. Tubli, normaalselt arenenud laps, kuid igas töös saamatu ja arg. Korrapidajaks ei tahtnud olla, kuna korrapidajatöö nõuab küllaltki julgust, algatusvõimet ja iseseisvust. Alustasin tema juures väga kaugelt, lihtsate ülesannete andmisega, mis talle endale ei tundunudki ülesannetena. Näiteks palusin panna raamat kapi peale. Kui ta sellega toime tuli, kiitsin teda, kui aga ülesanne ebaõnnestus — ja tihtiigi see ebaõnnestus —, siis ei teinud ma sellest suuremat välja ja palusin veidi aja pärast uuesti. Kord aga palusin teda kohvitassi lauale panna. Nüüd kohkus tüdruk nii, et hakkas nutma: «Ei taha, ei taha panna, läheb katki!» Kasvataja: «Mis sa nüüd räägid, Helle, kuidas siis katki läheb, näed, ma panen ja ei lähe katki!» Helle: «Teil ei lähe, aga minul läheb, kukub maha. Ükskord kukkusid kõik ilusad sünnipäevatassid maha! Vanaema ei luba mul ühtki tassi puutada!» Tuligi välja, et Helle oli kodus maha pillanud kandmiku kohvitassidega. Olles sellest muidugi ise väga kohkunud, sai ta veel tublisti karistada ja pälvis pikemaajalise noomimise ja meeldetuletamise igal sammul: «Helle, ära võta, kukub maha, teed katki jne.» Sellises olukorras muutus laps algatusvõimetuks, araks ja saamatuks. Vesteldes Helle vanaemaga jõudsimel ühiselt otsusele, et on

küll kahju kaunist serviisist, kuid veelgi rohkem kahju on Hellest, kes ränga kogemuse tagajärjel ei julge enam ühtki ülesannet täita. Kui Helle oli mõni aeg nii kodus kui ka lasteaias tasse lauale pannud ja kogenud, et nad sugugi ei tarvitse alati maha kukkuda, siis paranes lapse meeleolu silmnähtavalt ja ta hakkas rõõmsalt ja osavalt oma väikesi töid sooritama.

Argu ja algatusvõimetuid lapsi olen kiitnud, nende püüdlikkust esile tõstnud ja eriti hinnanud seda, kui laps ise alustab mõnd vajalikku tööd. Priit korjas üles paberitükid: kiitsin teda ta töö eest, aga eriti selle eest, et ta ise nägi, et paberid olid maas, ja sai aru, et neid on vaja koristada. Ene hakkas kokku pühkima teele langenud vahtralehti; kiitsin Enet selle eest, et ta ise sai aru, et seda tööd on vaja teha.

Kasvataja pidev tähelepanu ja julgustav suhtumine lapse töötamisse, tööle kiitva hinnangu andmine tõstab lapse töötahet, annab julgust ja arendab algatusvõimet.

Viiendana pean tähtsaks töökasvatuse ülesandeks eelkoolieas **lapse füüsiliste võimete arendamist**. Eesmärgiks on siin kasvatada elujõulist, füüsiliselt harmooniliselt arenenud inimest. Siin on lapse tööol päris nimetamisväärne tähtsus. Töö, ka kõige lihtsam ja algelisem, annab lapsele võimalusi rakendada oma füüsilist jõudu. Töötades sooritab laps loomulikult ja lihtsalt võimlemisharjutusi. Näiteks: riputada pesu üles — hea kägardus- ja sirutusharjutus; riisuda, pühkida, tõsta labidaga — ideaalsed käte, õlavöö, külje- ja seljalihaste harjutused. Kuid veelgi olulisemad on tööd vedamise, tõstmise, lükkamise ja tõmbamise motiividega. Sellised harjutused jäävad võimlemisel lastele abstraktseteks: kujuteldava raskuse puhul ei suuda lapsed oma lihaseid vajalikul määral pingutada. Töös esineb aga reaalne raskus ja sellest tuleneb ka reaalne lihaste pingutus selle raskuse ületamiseks. Töötades omandavad lapsed liigutuste otstarbekuse, kerguse, oskuse liigutusi sooritada vajaliku pingega, oskuse õigel ajal ühelt liigutuselt teisele üle minna, vajaduse korral pidurduda jne. On lapsi, kelle kehahoid on lõtv, liigutused saamatud, liikumine kindlusetu. Selliste laste füüsilist arenemist soodustab just jõukohane töö. Neid lapsi on võib-olla raske tööle rakendada, kuid alustades ajaliselt hästi doseeritud ja raskuselt jõukohaste töödega olen saavutanud üllatavalt häid tagajärgi. 5-a. poiss Mati oli ületoidetud, lõtvade lihastega loiid laps. Võimlemisel ei suutnud ta harjutustega toime tulla, ei tundnud huvi, väsis ja tüdis ruttu. Kevadel, kui aias leidus lastele rohkesti mitmekesiseid töid, hakkasin ka Matit tööle rakendama. Algul oli töö poisile mõningal mää-

ral raske, ta väsis ruttu, kuid hiljem hakkas siiski töö vastu huvi ilmutama. Värskes õhus, rõõmsas meeleolus, haaratuna teiste laste tööõhinast, hakkas temagi end pingutama. Peagi Mati enam töö juurest ära ei läinud, kuigi väsis. Eriti meeldis talle kaevamine ja raskuste kandmine. Mati muutus silmnähtavalt jõulisemaks, elurõõmsamaks ega väsinud töötades enam nii ruttu. Kooliajaks oli Matist saanud sitkete hästiarenenud lihastega, osavate liigutustega ja juba sportlike kalduvustega poiss.

Eriti suurt rõõmu tunnevad oma füüsilisest jõust vanema rühma poisid ja vajavad tingimata selle jõu rakendamist. Maadlemine ja üksteise tõstmine on selles eas poiste juures tavaline nähe. Olengi püüdnud seda füüsilise jõu küllust rakendada kasulike ja jõudu vajavate tööde sooritamiseks. On ju vaja kanda kanderaamidega mulda, liiva, kive, kaevata maad, rookida lund, vedada käruga või kelguga raskusi. Lapsed tunnevad sellistest töödest rõõmu, arenevad ning tugevnevad nende lihasedki.

Füüsiline töö karastab ja arendab lapse jõudu ja vastupidavust. Siin tuleb muidugi arvestada laste võimeid ja lapsi sageli isegi pidurdada, sest suures tööhoos nad võtavad ette ka üle jõu käivaid töid. Liigne pingutus, millele järgneb üliväsimus, on eelkoolieas täiesti ebasoovitav ja seda olen vältinud, pidurdades lapsi nende tööhoos.

Kuuendana pööran töökasvatuses suurt tähelepanu **sõbraliku üksteise abistamise õhkkonna loomisele** lasteaias. Tavaliselt kulgeb väikese lapse töö, eriti kõige väiksemate laste juures, peamiselt tema enese isiku ümber. On muidugi vajalik, et laps kõigepealt õpiks iseennast abistama, kuid sellel on ka oma negatiivne külg lapse üldises töösse suhtumise kujundamises. Laps harjub kõike tegema endale: sukad panen jalga endale, mänguasju võtan kapist endale, pildi joonistan endale jne. Oluliseks pean aga seda, et lapsed juba varakult omandaksid soovi töötada mitte ainult enda hüveks, vaid ka teiste laste või täiskasvanute abistamiseks, kellegi rõõmustamiseks, tahaksid töötada kollektiivi, s. o. lasteaia või oma rühma heaks. Sellepärast suunan lapsi pidevalt üksteist abistama, alates juba kõige nooremate laste kõige lihtsamatest tööddest. Kui neid selleks juhendada, aitavad lapsed üksteist meeeldi. Näiteks on väikesel 3-aastaselt Marel raske oma pihikut kinni nõõpida, kuid sama töö juures Tiinat aidata on tal kergem. Nii kujunebki väga lihtne ja tunduvalt kergem töötamisviis: Mare abistab Tiinat, aga Tiina omakorda Maret. Tavaliselt on pilt vägagi liigu-

tav: mudilased pusivad tõsiselt ja innukalt teineteise nõopide kallal ja tulevad enamasti tööga toime enese ja aidatava suureks rõõmuks. Eriti palju lõbu valmistab selline vastastikune abistamine siis, kui hakkame õuest tuppa tulema. Lumised mantlid, püksisääred, muhvid rapsitakse üksteisel puhtaks rõõmsa kilkamise ja nalja saatel. Nagu väikesed karupojad puhastavad nad üksteist! See on nii lõbus nagu müramine, aga on siiski kasulik töö ja kasvataja koguni kiidab: «Peab tõesti ütleva, et kõige nooremad on kõige tublimad.»

Sõbraliku abi osutamine pakub lastele suurt rõõmu, kuid nad ei oska alati ise leida võimalust abistamiseks. Kord 6—7-a. lastega jalutuskäigul olles kohtasime vanakest, kes vedas kelgul rasket turbakotti. Ta peatus ja puhkas, oli ilmselt väga väsinud. Kuna meie jalutasime samas suunas, tegin paarile lapsele ettepaneku vanakest aidata. Pöördusin vanakese poole ja seletasin, et meie lapsed tahaksid teda aidata, ja ta võttiski abi tänulikult vastu. Kuna vanake elas võrdlemisi kaugel, siis said teda abistada kõik lapsed järjekorras. See jalutuskäik jäi lastele kauaks meelde.

Ühel talvehommikul jäi sõiduauto lumme kinni just meie lasteaia ees tänaval. Lapsed muidugi jooksid kõik vaatama, kuidas autot lumest välja kaevatakse. Algul vaatasime niisama pealt, siis aga hüüdis autojuht naljatades: «Poisid, mis te vaatate, tulge parem appi!» Saanud minult loa, tõid lapsed oma lumelabidad ja hakkasid autot lumest välja kaevama. See juhtum jättis sügava elamuse just sellepärast, et lapsed oma tööga said autojuhti aidata. Veel mitmel päeval olid lapsed selle mõju all ja rääkisid: «Ja kui meid ei oleks olnud, oleks see auto vist praegugi lumes!» — «Võib-olla oleks jäänud seni, kuni lumi ära sulab,» naljatas keegi.

«Teisi aidata on kõige toredam,» arvas Maie. «Mina hakkas igapäev tänaval vaatama, kas saan kedagi aidata.» Andsin ka omalt poolt laste mõtteavaldustele kiitva hinnangu: «Te valmistate mulle tõsist rõõmu, kui nii tublid olete ja kõiki aidata tahate. Töökad ja virgad lapsed saavad igal pool abiks olla, selleks ei olegi vaja tänaval otsida. Kodus aitate isa, ema või vanaema, lasteaias aitate mind ja teisi lasteaia-tädisid, üksteist aitate riietumisel — näete, kui palju saate aidata.» Osutades oma tööga sõbralikke teeneid üksteisele ja täiskasvanuile, kellega nad kokku puutusid, arenes lastes sõbralik ja abivalmis hoiak.

Kohusetundlikku suhtumist oma töösse on eelkoolialise lapse juures õieti kõige raskem saavutada, kuna kohusetunne

kui kõlbeline omadus on lapsel veel nõrgalt arenenud. Oma impulsiivsuse tõttu ei ole laps tihti suuteline temale antud ülesannet kohusetundlikult täitma. Mingi mõnikord täiesti kõrvaline asjaolu võib lapse eemale viia ka kõige huvitavamast ja kõige vajalikumast tööst, panna teda unustama oma kohustusi. Parimaid tagajärgi olen siin saavutanud sellega, et ma arvestan neid mõjusid, mis last sundisid unustama oma tööülesandeid, kuid juhin lapse tähelepanu selle unustamise tagajärgedele. Andsin Virgele, Tiiale ja Brunole ülesande viia lindudele õue toitu. Lastele meeldis see ülesanne väga ja nii nad läksidki rõõmsalt tööle: Brunol käes hari lindude söögilaua puhastamiseks, Tiial pekitükk paela otsas ja Virgel kausike tanguteradega. Kui mina õue jõudsin, avanes järgmine pilt: hari vedeles läve ees maas, tanguteradekauss oli kummuli lumehanges ja pekitükki viis kass parajasti keldrisse. Mis siis oli juhtunud? Ei midagi muud, kui et meie värava taga peatus tuletõrjeauto ja kõik lapsed jooksid seda vaatama, muidugi ka need, kelle ülesandeks oli linde toita. Sellist mõju nagu tuletõrjeautol tuli mõistagi arvestada. Vaatlesime siis ühiselt autot, kuni ta jälle ära sõitis ja siis, kui üldine ärevus oli raugenud, küsisin lastelt: «Kes täna lindudele toitu viis?» — «Oh!» hüüdsid Virge, Tiia ja Bruno ja jooksid tuhatnelja läve ette, kust peagi kostsid hädaldused: «Kes ajas tangud maha?» — «Kus on pekk? Kes viis peki ära?» Mina aga räägin: «Tuleb välja, et täna jäävad tihased söömata. Kindlasti viis kiisu pekitüki ära. Tangud on aga lumehanges. Jah, Virgele, Tiiale ja Brunole on punane auto armsam kui meie tihased: niipea, kui autot nägid, unustasidki tihased ära.» Lapsed nägid nüüd oma hoolituse tagajärgi. Nad noppisid küll lumelt üles viimse kui tangutera ning viisid lindudele, kuid pekki ma sel päeval enam ei andnud, ütlesin, et seda enam ei ole ja lindudel tuleb laste süü tõttu oma maiuspalast seekord ilma jääda.

Tunduvalt arendab lastes kohusetunnet korrapidajatöö. Nii on korrapidaja kohustuseks korraldada lauad tegevuseks: panna laudadele käärid, liim, pintslid jne. Kui korrapidaja midagi unustab, annab see end kohe tunda järgnevas töös. Pidevalt kontrollides ülesannete täitmist ja juhtides laste tähelepanu nende töö tagajärgedele, olen kasvatanud lastes kohusetundlikku suhtumist töösse.

Töökasvatuse eesmärgid ja ülesanded on küll kõigil vanuserühmadel ühised, kuid laste töölerakendamisel tuleb arvestada ka nende ealisi erinevusi.

Noorema rühma lastele on töö mõiste kui selline veel täiesti arusaamatu. Neile on töö võrdne mänguga. Sellepärast viingi nooremas rühmas kõik tööülesanded läbi mänguna. Mängus arenevad ka 3-a. laste oskused, teadmised ja vilumused tööks. Noorema rühma lapsed on veel üsna saamatud ja nende peamine töö seisneb enese eest hoolitsemises, ja sellegagi on väikestel algul suuri raskusi. Et laps omandaks kõige primitiivsemaidki oskusi, on vaja talle ikka ja jälle praktiliselt näidata, kuidas midagi teha. Et selline õpetamine ei muutuks lastele üksluiseks, võtan abiks mänguelemente. Nii on mulle laste õpetamisel abiliseks nukk Tiina. Tiina elab kapis, kapol on pragu, mille kaudu Tiina jälgib lapsi; mõnikord ta tuleb kapist välja ja vestleb minuga: «Tere, kasvataja, kuidas teil läheb?» Kasvataja: «Täna küsimast, pole viga!» Nukk: «Kuidas teie lapsed elavad?» K.: «Lapsed elavad meil lõbusalt.» N.: «Seda ma näen, et lõbusalt, aga kuidas neil sukkadega lugu on?» K.: «Mis neil sukkadel siis viga on?» N.: «Sukad ei taha ju kuidagi teie lastele jalga minna. Mina muudkui vaatan siit praost, kuidas lapsed panevad sukki jalga. Ljuda oskab juba päris hästi, Tiidul pole ka viga. Aga sina, Olev, las ma näitan sulle veel kord, kuidas panna sukka nii, et kand läheks sukakanna sisse, võta nii kahe käega. Vaat nii, ja nüüd tõmba ilusasti ülespoole! Näe, juba lähebki õigesti.» K.: «Lapsed on mul targad, küll nad õpivad. Mine aga, Tiinake, nüüd oma kappi. Homseks on Tiit, Olev ja Ülo kasvanud juba veidi suuremaks ja küll sa näed, kuidas neil sukad õigesti jalga lähevad.» Tiina läheb kappi ja kasvataja näitab lastele veel kord, kuidas sukki jalga panna.

Nooremas rühmas on töökasvatuses peamine võidelda väljenduse vastu: «Ma ei oska», või õigemini selle teadmise vastu, sest sõnades väljendavad väikesed seda harva. Selle «ma ei oska» vastu aitab mul võidelda Karu-ema kahe lõbusa ja vallatu pojaga — Miku ja Kikuga. Miku ja Kiku on alati väga üllatunud sellest, mida minu lapsed kõik oskavad, Karu-ema aga seab minu lapsi neile eeskujuks. Karu-ema kaebab, et Miku ja Kiku ei tule toime kätepesemisega ja minu lapsed, just need, kellel endal on sellega veel raskusi, peavad õpetama karupoistele pesemist. Miku ja Kiku ei oska lusikat käes hoida, õpetama peab seda Jüri, kellel endalgi on lusika hoidmisega raskusi. Miku ja Kiku imestavad: «Oi-oi, kuidas te kõik nii hästi teha oskate! Millal küll meie nii suureks saame kui teie?»

Häid tulemusi annab ka koristaja-tädiga vestlemine laste kuuldes. Näiteks räägin lapsi riietades: «Ma arvan, tädi Hilja,

et meie elu läheb nüüd päris kergeks. Täna panevad juba kõik lapsed ise ennast riidesse, meie aga istume ja puhkame!» Või lapsi rieteruumi jalutuskäiguks rõivastuma viies ja mõnda lasteaia töötajat kohates ütlen sellele: «Näete, siin lähevad meie kõige nooremad, aga kõige virgemad! Tulge aga vaatama, kuidas nad end riidesse panevad!» 3-a. laste tööle suunamine ja tööle harjutamine nõuab kasvatajalt palju kannatlikkust. Tuleb alati olla valmis last aitama, kuid ei tohi ära teha seda, milleks laps ise on võimeline. Sageli ilmnevad noorema rühma laste juures laiskuse nähted. See on väga tüüpiline just siis, kui laps on mingi tööskuse juba omandanud ja see talle enam huvi ei paku ning ta lihtsalt laiskusest teeskleb, et ei oska. Laiskust on nooremas eelkoolieas kerge juurutada, kuid väga raske välja juurida, sest laps on alles «väike». Sellepärast ma neid lapsi, kes juba ise teatud tööga toime tulevad, enam üldse ei aita, vaid suunan omakorda veel teisigi abistama. Selles eas on lapsed veel suured individualistid ja üldisele korraldusele mingiks tööks tavaliselt ei reageerita. Sellepärast annan tööks, näiteks mänguasjade koristamiseks, küll üldise korralduse, kuid töö käigus nimetan lastele ka individuaalsed ülesanded: «Olev, sa vii ära need autod, Riho, sa vea autoga klotsid kasti, Anu ja Kai, pange nukud korda!» jne. Noorema rühma laste tööle rakendamisel tuleb arvestada, et lapsed selles eas ei oska veel alati kasutada tööks paremat kätt. Sellepärast panen tähele, kumba kätt laps kasutab, et teda vajaduse korral õigesti suunata. Kui laps ei ole just vasakukäeline (neid on suhteliselt vähe), saab ta kohe aru, et parema käega on kergem töötada, ja leiab edaspidi juba ise õige töötamisviisi parema käega.

Leian, et nooremas rühmas on kõige olulisem äratada huvi töötamise vastu, panna lapsi töötama ja pideva abistamisega muuta neile töö kergeks ja meeldivaks.

Keskmisses rühmas olen tõstnud nõudlikkust lapse töö suhtes ja sealjuures pidevalt vähendanud tema abistamist. Et lapsed harjuksid oma kohustuslikke ülesandeid täitma kiiresti ja korralikult, kasutan lastele huvipakkuvat võistlusmomenti. Näiteks küsin lastelt: «Mis te arvate, kas jõuame täna meie enne riidesse, või jõuavad tädid enne lauad katta?» Võistlusmoment loob elevuse, seab lapse mingi kindla eesmärgi ette ja piirab ajalisel, pannes seega liigutusi kiirendama ja osavust rakendama. Mänguruumi koristades teavad kõik lapsed asjade kohta riulitel ja kappides ja sellepärast ei jaga ma siin enam õpetusi, vaid ilmutan nõudlikkust töö kiiruse ja kvaliteedi suhtes. Töötamise kiiruse arendamine on väga oluline just kesk-

mise rühma laste juures, sest neil on juba olemas teatavad oskused ja vilumused, kusjuures tuleb rakendada osavust ja otstarbekust. Iseseisvust 5—6-aastaste laste juures ei olegi nii kerge saavutada. Lapsed pöörduvad tavaliselt kasvataja poole küsimustega: «Mis ma nüüd teen? Kuidas ma panen majale katuse peale? Kuhu ma pliitsi panen?» jne. Lapsed küsivad tavaliselt sellepärast, et nii on mugavam, kasvataja ütleb ja endal ei ole vaja mõtelda. Abistada on muidugi vaja, kuid 5-a. lastel on juba eeldusi ise mõtelda, ise otsustada ja ise teha.

Tõime metsast lilli. 4—5 last said ülesande panna lilled vaasidesse. Vaasid olid kapi peal. Helle ei ulatanud neid võtma, Peedu soovitas astuda toolile. Peedu: «Sa, Helle, ära astu enam toolilt maha, ulata vaasid minu kätte, mina annan Riinale ja Riina paneb lauale.» Anne hakkab lilli vaasidesse panema ja märkab, et vesi puudub. Anne: «Aga vett on ju ka vaja!» Riina: «Ma toon vett. Aga kust ma vett saan?» Peedu: «Too vannitoast, keera külmast kraanist.» Riina: «Millega ma vett toon? Ma toon liivaämbriga.» Anne: «Ei, võta kastekann, see, millega me lilli kastame, sealt on hea vaasidesse valada.» Toodigi väikese kastekannuga vesi ja valati see vaasidesse (muidugi loksutati ka veidi lauale ja põrandale). Riina: «Oi, vett läks maha! Ma toon kohe lapi, pühime ära.» Hakati lilli vaasidesse panema, varred olid pikad, lilled langesid vaasis longu ja ähvardasid seda ümber kallutada. Riina: «Ei, nii ei saa, lilled on liiga suured!» Peedu: «Vaas läheb ümber ja jälle on vesi põrandal, ja jälle peame pühkima.» Peedu hakkas lilledele varsi lühemaks näpistama, varred on aga sitked, ei murdunud. Peedu: «Nii ei saa! Ma hammustan katki!» Riina: «Aga lõikame kääridega. Minu ema lõikab ikka lilli kääridega.» Paluti kasvatajalt käärid, lõigati lilled parajaks ning asetati ilusasti vaasidesse.

Siit selgub ilmekaalt, et iseseisev töötamine paneb lapsed mõtlema ja oma tähelepanekuid ning oskusi rakendama. Ma oleksin võinud selle töö lastele ette valmistada ka teisiti. Oleksin asetanud lauale veega täidetud vaasid, vaaside kõrvale parajaks-lõigatud lilled ja oleksin andnud lastele ülesande asetada lilled vaasidesse. Antud juhul ei oleks lapsed töös rakendanud iseseisvat mõtlemist, algatusvõimet ja leidlikkust.

Vanemas rühmas püüan veelgi rohkem iseseisvaid ülesandeid anda, sealjuures kujundada lastes veendumust, et usun nende võimetesse, ja tõstan seega laste kohusetunnet neile antud töö suhtes. Nii võtavad vanema rühma lapsed kuurist

endale ise kelgud, suusad ja lumelabidad ja panevad need sinna peale tarvitamist tagasi. Lapsed teavad, et nende ülesanne on hoida kuur korras. Mina ei käi igäüht kontrollimas, ei tuleta lastele nende ülesannet kogu aeg meelde, kuid peale kelgutamist ütlen näiteks nii: «Täna võib vanema rühma lastega rahul olla: kelgud ja suusad on pandud korralikult, ainult kaks lumelabidat oli tagurpidi kasti pandud — keegi teist vist kiirustas ega pannud tähele, kuidas on vaja panna.» Lapsed veenduvad, et ma nende töö vastu püsivat huvi tunnen, kuigi ma neid usaldan ise võtma ja ise tagasi panema. Mõnikord annan ka selliseid tööülesandeid, mida ma ei kontrolligi. Näiteks annan 2—3 lapsele ülesande: «Meie läheme nüüd tuppa, aga Voova, Toomas ja Kalju vaatavad, kas ei jäänud mõnd kelku või lumelabidat õuele.» Veidi aja pärast tulevad lapsed tuppa ja teatavad, et õues ei olnud ühtki kelku ega lumelabidat. Mina aga ütlen: «Hästi, kui teie juba vaatasite, ei ole minul enam vaja õue minna.» Selline usaldus meeldib lastele ja süvendab neis kohusetunnet oma töö vastu. Vanemas rühmas pööran erilist tähelepanu kollektiivsele tööle. Vanema rühma lapsed kutsuvad sageli üksteist abiks, näiteks lumepallide veeretamise juures, kindluse ehitamise juures jne. Isegi vaimset pingutust nõudvais töödes hindavad lapsed kollektiivi. Raskemaid kokkupandavaid pilte, piltkuubikuid või ka raskemaid ehitusi skeemi järgi teevad vanema rühma lapsed tavaliselt koos. Otsingi selleks võimalusi. Läheme ühiselt metsa seeni korjama. Iga laps leiab mõne seene, aga korjates ühistesse korvidesse saame nii palju seeni, et neist võib toitugi valmistada. Õuel on kuivad lauad, mida on vaja kanda teise kohta. Lapsed kannavad üht lauda mitmekesi — töö on lõbus ja lapsed räägivad uhkelt: «Küll on tore, et meid on nii palju. Eks ole, kasvataja, üksi teie ei saaks neid laudu üldse kanda.» Kasvataja vastab: «Ei, kuidas ma siis üksi saaksin! Mina ei jõua üksi lauda tõstagi. Kui nii palju tugevaid käsi on abiks, siis lendavad lauad nagu iseenesest kohale.»

Laste tööle rakendamiseks ja töö vastu huvi äratamiseks kasutan loovmängu, tegevusi ja töid looduses, jalutuskäike ja täiskasvanute tööga tutvustamist.

Mäng ja töö on lapse igapäevastes toimingutes väga tihedas seoses. See asjaolu võimaldab kasvatajal arendada lapses tema tulevaseks tööks vajalikke omadusi: püsivust, sihikindlust, korralikkust, otstarbekat tegutsemist jne. Selles mõttes on oluline, et lapsed mängudes õpiksid töötama, sooritama lihtsaid töövõtteid, tegema midagi kindlal eesmärgil.

Lapsed on tavaliselt teotahtelised ja vajavad liikumist ning tegutsemist. Kasvataja poolt juhendamata tegutsemine kujuneb enamasti sihituks energia kulutamiseks, millest laps ka ise ei tunne rõõmu ega rahuldust. Selline sihitu tegutsemine lastekollektiivis viib enamasti laste-vaheliste lahkkelideni, pahandusteni ja isegi tülideni. Püüan laste tegutsemist jälgida ja suunata. Õpetan neid tegutsema huvitavalt, kasulikult, otsustabekalt ja mingi eesmärgi saavutamiseks. Iga tegutsemine mingi vajaliku ja kasuliku eesmärgi taotlemiseks — see on ju töö, kuigi ta lapsel esineb mängu kujul.

Kõige enam juhtimist vajab noorema rühma laste tegutsemine. 4-a. Riho võttis mänguklotsid põlle ja valas neid maha igasse võimalikku kohta mänguruumis. Kasvataja ulatas talle mänguveoki: «Riho, sa õige vea neid klotse autoga! Vea siia kokku ja siin hakkame ehitama!» Riho vedas meeeldi autoga klotsid kokku ja tuletas siis kasvatajale meelde: «Kasvataja, mul on kõik klotsid veetud, hakkame nüüd ehitama.» Kasvataja andis Riho sihitule tegevusele eesmärgi: vedada klotsid kindlasse paika, et neist midagi ehitada.

Rühmas on kaks Marikat — lokkidega Marika ja patsidega Marika. Aasta algul mängisid mõlemad Marikad nukukudega sihitult: võtsid nukud kätte, pillasid varsti maha, vahel astusid isegi peale. Kord, kui kaks Marikat istusid oma segipaisatud nukunurgas, võtsin kaks nukku põrandalt ja mängisin, et nukud teineteisega kõnelevad. I nukk: «Oi-oi-oi, küll mu kõht on tühi! Patsidega Marika ei anna mulle kunagi süüa. Näe, nüüd viskas mu siia maha.» II nukk: «Mina lähen siit lasteaiast varsti ära, jooksen salaja minema! Lokkidega Marika ei pese mind mitte kunagi, käed ja nägu on mul mustad, aga ma tahan puhas olla.» I nukk: «Patsidega Marika ei pane mind toolile istuma, ma ise ju ei saa, ma olen nukk.» II nukk: «Lokkidega Marika ei vii mind jalutama, ei pane vankrisse istuma, ma tahaksin nukuvankris jalutama sõita.» I nukk: «Põllepaelad on mul lahti ja nõöbid ka lahti. Patsidega Marika ei pane neid kinni!» II nukk: «Nad vist ei oska veel nõöpe kinni panna!» Nüüd ei kannatanud tüdrukud enam välja, vaid hüüdsid ühest suust: «Oskame küll! Lubage, kasvataja, ma panen nukul nõöbid kinni!»

Nii andsin lastele suuna edaspidiseks tegutsemiseks: nukke sööta, pesta ja jalutama viia.

Noorema rühma lapsed on tavaliselt väga loiud füüsiliste pingutuste suhtes, sellepärast püüan neile mängudes anda võimalust oma füüsilist jõudu rakendada ja sellega lihaseid

tugevdada. Selleks on nooremas rühmas väga otstarbekad mängud suuremõdulise ehitusmaterjaliga. Meil on see materjal paigutatud rühmaruumi suurde kasti. Tiit, Boriss ja Alar alustasid sageli mängu nende klotsidega. Poiste mäng piirdus sellega, et kõik klotsid kastist välja tõsteti ja siis nende otsas tallati. See pakkus huvi muidugi vaid lühikeseks ajaks ja klotsid jäid põrandale vedelema, segades teiste laste mängu. Juhtisin sellele poiste tähelepanu, kuid nad ei näinud mind mõistvat. Kui klotse koristati, hoidusid Tiit, Boriss ja Alar tööst võimalikult eemale. Kogesin, et sellisel juhul annab noomimine vähe tagajärgi. Suurte klotside käsitsemine on seoses päris tugeva füüsilise pingutusega ja lapsed lihtsalt hoiduvad sellest. Kõige paremaid tulemusi olen sellistel juhtudel saavutanud just **mängulise efektiga**. Panin telliskivikujulisele klotsile madrusemütsi pähe ja koputasin temaga vastu kasti: kop-kop! Poisid, kes askeldasid klotsihunnikul, peatusid ja ka teised toas mängivad lapsed jäid kuulatama. «Mina olen klotsikasti kapten!» hüüdis mütsiga puuklots. «Kõik need puuklotsid siin kastis on minu sõbrad. Nad ütlevad, et teie ei oska nendega mängida. Tahate, ma näitan, kuidas neist saab laeva teha!» Lapsed muidugi tahavad ja «klotsi-kasti-kapteni» juhendamisel ehitatakse lihtne laev. Teisel korral õpetab «klotsikasti-kapten» lastele, kuidas korralikult ja otstarbekalt laduda klotsid kasti suuruse ja kuju järgi. Kolmandal korral õpetab ta juba, kuidas võtta välja ainult neid klotse, mida ehitusel vaja, teised aga jätta kasti, et ehituseks oleks rohkem ruumi. Nõnda andis huvitavalt ja ilmekalt õigetesse raamidesse juhendatud tegutsemine klotsidega häid tulemusi. Lapsed harjusid otstarbekalt tegutsema ja korralikult koristama oma mängumaterjali. Mängus klotsidega on palju lastele tulevaseks tööks vajalikke algéid: siin on füüsilist lihaste pingutamist (võrdlemisi raskete klotside tõstmist); siin on mõtlemise pingutamist (kuidas neid klotse asetada, et saada vajalikku ehitust); siin on vaja osavust (panna klotsid nii, et nad ei kukuks ja ehitus ei puruneks). Jõukohast füüsilist pingutust püüan võimaldada lastele ka väljas, kus selleks on eriti soodsad võimalused. Näiteks lasen liivakastis mängides valada liivaämbri- tega liiva kõrgeks liivahunnikuks, millest hiljem ehitame ühiselt suure liivalossi; mängides sulalumega lasen kelkudel vedada suuri lumepalle jne. Palju rõõmu jõukohasest füüsilisest tööst ja selle töö reaalsest kasust kogesid lapsed, kes ehtasid endale kelgumäe. Vanema ja keskmise rühma lastele on meie õuel loomulik kelgumägi, nooremaid aga sinna ei

lubata. Kord, kui oli sadanud palju lund, tegin väikestele ettepaneku ise ehitada kelgumägi. Selleks andis hea võimaluse terrassi madal trepp, mille katsime lumega. Samal päeval katsetasid lapsed alla liuelda, kuid lumi oli kohev ja kelgud ei libisenud. Tegin lastele ettepaneku lumi kelgumäel kinni tallata. See oli lõbus tegevus, kuid see oli ka vajalik töö ja päris tubli füüsiline pingutus. Heatujuliselt ja hea söögiisuga läksid lapsed sel päeval lõunale, magasid hästi pärast füüsilist tööd — kuid õige rõõm oma tööst ootas lapsi alles teisel päeval, kui «oma kelgumäelt» hõisates alla sõideti. Uhkusega rääkisid lapsed: «Meil on nüüd oma kelgumägi. Ise tegime!»

Nooremas rühmas on väga oluline muuta lastele harjumuseks lihtsad töövõtted enese eest hoolitsemisel (kätepesemine, riietumine, söömine jne.). Siingi olen mängu kaudu saavutanud kõige paremaid tagajärgi. Nooremas rühmas oli suuri raskusi kätepesemise ja -kuivatamisega. Olukord muutus järsult, kui toodi nukkudele pesemiskapp pesukausi, seebialuse, seebi, pesukäsna ja käterätikutega, triibud külgedel nagu päris rätikutel. Ühel hommikul oli see toredus kõik nukunurgas ja üks nukk hüüdis: «Oi, nukud, tulge vaatama, mis meile toodi! Pesukauss ja rätik ja seep, ja vaadake, missugune tore punane pesukäsn. Nüüd hakkavad lapsed meid igapäev pesema!» Teine nukk: «Aga nad ei oska vist meid pesta. Ma olen kuulnud, kui nad ütlevad, et ei oska oma käsigi pesta.» Nüüd hüüavad lapsed läbiseigi, et nad oskavad hästi pesta enda ja ka nukkude käsi — ja korraga ei ole mul rühmas enam ainsatki last, kes ei oskaks käsi pesta. Igal hommikul pesti nüüd mängides hoolikalt puhtaks kõikide nukkude käed ja silmad, kuivatati korralikult ning nõuetekohaselt. Nii süvendas mäng lastele vajalikke tööharjumusi. Sama võtet kasutasin eduga nõopide kinnipanemise harjutamiseks. Valmistasin nukkudele põlled, kleidid, püksitraksid ja pluusid nõopaukude ja nõopidega, et lapsed õpiksid mängides tegema seda, mida neil tegelikus elus on igapäev vaja teha. Lasksin nukul minna just selle lapse juurde, kellel selles töös oli raskusi. «Jüri, palun pane mul püksitraksid kinni.» Nukk palub ja Jüri ei saa keelduda: pusib, pusib ja saabki nõobid kinni. Nii omandatud oskust kasutab ta ka juba praktiliselt enda juures. Päris raske ja sageli ebahuvitav on lastel riietuda õuemeinekuks: ei jää kuidagi meelde riietusesemete järjekord. Aga riietada nukke õuemeinekuks on lõbus ja huvitav, ning mis nukkude juures selgeks saab, seda saab üllatavalt hästi kasutada ka juba enda juures. Nii muutus noorema rühma lastele mängu kaudu kergeks see, mis tööna oli veel raske.

Keskmises rühmas hakkavad lapsed juba ise huvi tundma töö vastu. Nad jälgivad väga tähelepanelikult täiskasvanute tööd ja kannavad oma tähelepanekud üle mängudesse, matkides mitmesuguseid täiskasvanute töid ja tööliigutusi. Nii mängivad lapsed arsti, õde, autojuhti, kokka, lasteaia kasvatajat jne. Selline mäng on töökasvatuse seisukohalt suure väärtusega, kuna äratav lastes huvi tegeliku töö vastu. Püüan seda igati soodustada, muretsedes lastele selleks vajalikke vahendeid (arsti ja õe peakatted, sidemed, vatt, arstimipudelik; kokapõll, autojuhi prillid jne. jne.). Lapse loomulikku mängutarvet kasutades juhendan lapsi mänguvormis töötama, et süvendada huvi ning armastust tegeliku töö vastu. Keskmise rühma laste juures olen suure eduga praktiseerinud nii-öelda «mängutööd» s. t. lasknud teha päris tööd mänguvormis. Näiteks peseme keskmise rühma lastega nukkude pesu. Keerame käised üles, paneme põlled ette, seome rätikud pähe nagu tõelised pesunaised. Eriti lõbus ja huvitav on sellist pesupäeva läbi viia suvel väljas. Õues saab sellele tööle rakendada rohkem lapsi ja sellest pole midagi, et vett maha läheb. Pinkidele paneme mänguvannid ja kausid; seebitüki lõikan neljaks, et lapsel oleks mugavam käes hoida; harjadeks kasutame väikesi kätepesemisharju. Parajad vineeritükid on vannides pesulaudadeks. Igal lapsel tuleb pesta ühe nuku kogu riietus: särk, püksid, pihik, kleit, põll, isegi sukad ja taskurätik. Pesunööri tõmbame lastele parajasse kõrgusse, et nad ise saaksid pesu nööri kuivama riputada. Pesemine valmistab palju lõbu ja pakub nii tõelise pesupäeva elevust kui ka tõsist tööd. Lapsed õpivad ja süvendavad paljusid töövõtteid: seebitada, harjaga hõõruda, loputada, väänata, nööri riputada ja päris tõeliste pesupulkadega kinnitada. Kui pesu nööri tuules ja päikeses lipendab, siis tunnevad väikesed pesunaised juba tõeliste pesunaise töö rõõmu. Olen lastel lubanud pesta ka pestavaid mänguasju, näiteks kummist mänguloomi, kummipalli jne. Üten lastele: «Täna hakkame pesema mänguasju, otsige nüüd kõik märdunud asjad välja, täna on neil vannipäev.» Algab lõbus askeldus, kostab hüüdeid: «Vanni, vanni, kõik mustad kräämikud täna vanni!» Pesemise ajal läheb muidugi vett maha, on vallatust ja on käragi, kuid üle kõige on siiski töö rõõm. Peale pesemist kuivatame esemed ja asetame nad korralikult riulile. Lapsed näevad selgesti vahet: enne olid mustad, nüüd on puhtad, justkui päris uued. Puhtad on nad aga sellepärast, et lapsed tegid palju tööd, pesid ise mänguasjad puhtaks. Lõbus töö on ka nukkude riie vahetamine. Ühel

hommikul ütlen lastele: «Täna ootavad nukud teid juba ammu, läheme vaatama, mis neil vaja on?» Astume mängutuppa, aga seal istuvad kõik nukud toolidel, puhtad asjad laotud toolile nende ette. «Nukud tahavad, et me paneksime neile puhtad riided selga,» hüüab Maret. Kasvataja ütleb: «Seda nad ootavadki. Valige, lapsed, igaüks nukk võtke enne ära mustad riided ja pange siia mustapesukotti. Siis paneme nukule korralikult puhtad riided selga.» Kasvataja poolt juhendatuna algavad lapsed mängu, mis on õieti töö, lapse sõrmedele küllalt harjutusi võimaldav ja osavust nõudev töö. Kuna keskmises rühmas on lastel veel raskusi nõopide ja nõopakudega, siis on nukkude voodipesugi valmistatud nõnda, et võimaldada lastele harjutamist. Nii on nukkude voodipesu vahetaminegi lastele huvitavaks mänguks, aga sealjuures ka nende osavust süvendavaks tööks. Nukkudel on ka ööpesu ja nukke magama pannes asetatakse nukkude riided korralikult toolidele. Tavaline nähe on see, et need lapsed, kes nukkude juures peavad kinni vastavaist nõuetest riiete asetamisel toolile, teevad seda nõuetekohaselt ka oma riietega lõunauinakule minnes. Oma nukunurgas sooritavad lapsed mängides mitmesuguseid majapidamistöid. Lapsed keedavad toitu, serveerivad, koristavad lauda, pesevad nukunõusid, kuivatavad neid vastavasse rätikuisse, panevad korralikult kappi; pühivad mängutolmulapiga tolmu nukkude kappidelt, toolidelt, laudadelt, hoiavad korras nukkude kapid; triigivad pesu väikeste triikraudadega, mida soojendavad radiaatoritel, panevad nukupesu korralikult pesukappi jne. Väga armastatud ja korralikkusele kutsuv mänguasi on nukuriidepuu. Neid on meil küllaldaselt ja nendega riputatakse nukkude jakid, kampsunid, kleidid ja mantlid riidekappi. Kasulikule tööle ja mängule inspireerivad ka nukkude põrandahari, käsihari ja kühvel. Kellele ei meeldiks siis põrandaharjaga nukutuba pühkida, prahti väikese harja abil kühvlile koguda jne. Samade riistadega saab koristada ka töötuba peale paberitööd: pühkida paberiservakesi kokku ja viia paberikorvi. Nii mängides teevad lapsed päris tõelist tööd ja õpivad kergesti neile elus vajalikke töövõtteid.

Alates keskmisest rühmast omab töökasvatases tähtsat kohta rühma korrapidajate töö. Kuigi korrapidajatel on täita kindlaksmääratud kohustused, on nende töö seoses mänguelementidega. Korrapidajatel on välised eraldamistunnused: põlled, märgid, käesidemed. On olemas korrapidajate kalender, kuhu asetatakse tänase päeva korrapidaja piltmärk, ja see kõik annab korrapidamisele lõbusa mängulise värvingu. Kuna korra-

pidajaiks on kõik lapsed järjekorras, annab see kasvatajale sobivaid võimalusi lapsi töötamisel individuaalselt jälgida. Kasvatajal on võimalik jälgida ka laste tööosavuse kasvu. Sel korral ei tulnud Jüri ja Priit toime laudlinade kokkupanemisega. Kasvataja juhendab neid, annab nädala jooksul veel selletaolisi ülesandeid (panna kokku nuku-laudlinu, käterätikuid, väikesi linu jne.). Järgmisel korral vaatab kasvataja, kas Jüri ja Priit on selle töö omandanud või vajavad veel juhendamist. Korrapidamine on ka teatud mõttes auamet ja korrapidajail on tingituna nende tööst mõningad eriõigused (näiteks võib korrapidaja hilineda magamistuppa tulemisega). Eriti keskmise rühma lapsed kipuvad neid korrapidaja eeliseid kurjasti kasutama, kuna nende kohusetunne on veel nõrgalt arenenud ja ka püsivust tööks on veel vähe. Selles osas olen rangelt nõudlik, sest vastasel korral ei anna korrapidajatöö lapse töökasvatuse osas positiivseid tagajärgi, ümberpöörduvalt: laps harjub oma kohustustesse suhtuma vähese nõudlikkusega ja harjub ära kasutama vaid oma juhtiva seisukoha eeliseid, õigusi ja soodustusi. Näiteks tahtis 6-a. Boriss korrapidajaks olla just sellepärast, et võis hilineda magamistundi, ja koristas laudu võimalikult aeglaselt. Tulin ta tööd kontrollima ja ütlesin: «Oi, Boriss, sa ei jõua täna kuidagi oma tööga valmis, tuleb paluda sulle paar last abiks.» Boriss ei tahtnud abi ja lõpetas sel korral oma töö kiiresti. Edaspidi aga kasutas ta sama viivitamisevõtet, et võimalikult palju hilineda magamistundi. Siis ma enam Borissi ei hoiatanud, vaid saatsin talle kaks tütarlast abiks, öeldes: «Näha on, Boriss, et sa ei tule oma tööga toime. Köögis oodatakse keskmise rühma sööginõusid ja tädid ei saa sinu pärast oma tööd lõpetada.» Hiljem ma enam ei märganud Borissi oma kohuseid sihilikult aeglaselt täitmas.

Tavaliselt praktiseeritakse rühmas mitmesuguseid korrapidajaid, et selle tööga hõlmata võimalikult palju lapsi: on söögitoa-korrapidajad, õuekorrapidajad, loodusnurga-korrapidajad jne. Mulle aga näib, et korrapidaja mõiste kaotab oma väärrikuse, kui korrapidajateks on üle poole rühma lastest, pealegi on kasvatajal raske jälgida ja otstarbekalt juhendada korrapidajate tööd, kui neid on palju. Oluline on seegi, et kõigile korrapidajaile ei jätku ühtlaselt tööd ja nii on osa korrapidaja-ameid laste silmis väiksema väärtusega. Lastele ei meeldi olla selliseks korrapidajaks, kellel on vähem ülesandeid. Meil on vastavalt laudkondade arvule rühmas ainult 4 korrapidajat. Kuna igal korrapidajal tuleb kasvataja abiga teenindada ainult üht laudkonda, siis ei tarvitse ta ringi vaadata ja võib söögiaegadel

rahulikult teistega koos süüa. Korrapidaja abistab kasvatajat ka tegevusteks ettevalmistamisel. Igal korrapidajal on jälle vaja hoolitseda vaid ühe laua korraldamise eest. Samad korrapidajad täidavad teisigi ülesandeid: vaatavad pesemisel korra järele, teevad vajalikke töid elavnurgas jne. Üldse juhendab kasvataja päeva jooksul tööle kogu rühma lapsi, kuid eriliste ülesannetega pöördub korrapidajate poole. Kõik lapsed töötavad: koristavad mänguasju, panevad ära magamisriided, koristavad õuelt mängu-vahendid, korrapidaja ülesandeks on aga kontrollida, kuidas töö on tehtud.

Huvitavaks tööks kujuneb lastele ka mänguasjade valmistamine. Meelsasti tehakse paberist nukkudele kleite. Kuna lapsed keskmises rühmas ei ole käärde kasutamises vilunud, siis lõikan kleidid ise välja. Lapsed täiendavad neid, joonistades peale kraed, nõõbid, vööd, taskud jne., ning kaunistavad mustritega kas aplikatsioonis, vesivärvidega või pliiatsivärvidega. Paberist nukud oma kleitide, põlleda ja mantlitega on lastele armastatud mänguasjad, nendega mängimine arendab püsivust ning on heaks võtteks laste sõrmede osavuse harjutamisel. Selliseid nukke on vaja riietada ettevaatlikult ja mängida nendega rahulikult, et nad laual ümber ei kukuks. Endavalmistatud mänguasjadest väärivad veel tähelepanu lipud ja tuulikud väljas mängimiseks, savist ning plastiliinist valmistatud mänguasjad — toidud nukkudele, nõud ja mitmesugused loomad, ka paberist ja kartongist voltimis- ja kääritööna valmistatud esemed (laevad, korvid, kandekotid, rahakotid jne.). Selliseid mänguasju ei valmista ma lastega tegevustel, vaid just mänguaegadel. Hommikul kogunemise ajal või õhtuti loovmängu ajal õpetan mõnele lapsele, kuidas voltida laeva või karbikest, ja lapsed õpetavad seda mängus ka teistele lastele edasi. Endavalmistatud mänguasi on lapsele armas, kuna see on talle reaalselt vajalik, ja rõõm sellest lihtsast mänguvahendist, mille ta ise valmistas oma kätega, äratav lapses armastuse töö kui konkreetselt tarviliku ja kasuliku tegevuse vastu.

Keskmises rühmas on oluline töökasvatuses pöörata tähelepanu ka lapse vaimsele, s. o. lapse mõtte tööle. Vanemas rühmas nõuame lastelt juba tõsiseid ja püsivaid vaimseid pingutusi ettevalmistusena kooli õppetööle, sellepärast on oluline, et ka keskmise rühma lapsed harjuksid pingutama oma vaimseid võimeid. Siin on parimaks vahendiks mäng ja nimelt didaktiline mäng. Vaimne töö on lapsele palju pingutavam kui füüsiline töö. Pealegi ei paku ta lapsele kaugeltki seda reaalselt tööõõmu, mida füüsiline töö võimaldab. Sellepärast pöö-

ran erilist tähelepanu didaktilistele mängudele tähelepanu, mälu ja meelte arendamiseks. Valin neid selliselt, et nende pinge oleks lastele jõukohane. Jälgin didaktiliste mängude juures lapsi individuaalselt, et mäng ka tõesti annaks lapsele seda kasu, milleks ta on mõeldud, et ta paneks lapse tõesti iseseisvalt mõtlema. Sellepärast ei pea ma õigeks jätta lapsi omapead mängima näiteks didaktilisi lauamänge, kuigi see minule oleks mugavam.

Vanema rühma lapsed hakkavad pikkamööda tööd mängust eraldama. Neil kujuneb välja kindel teadmine, et mäng on lõbus ajaviide, aga töö on midagi palju tähtsamat. Vanema rühma lapsed kasutavad sageli väljendeid: «Hakkame nüüd töötama! Peeter oskab hästi tööd teha. Me teeme rasket tööd!» jne. Seda lapse alles uduselt kujunevat teadmist, et töö ja mäng on siiski kaks eri mõistet, on vaja vanema rühma laste juures täpsustada ja süvendada. Ma ei taha sellega ütelda, et mäng on vaja laste elust välja lülitada. Ei, ka vanemas rühmas tuleb mänguelemente kasutada töökasvatuse eesmärkidel, kuid leian vajaliku olevat harjutada loobuma mängust töö kasuks. Koolis tuleb lapsel mängu tööst eraldada, tal tuleb kindlasti loobuda nii mõnestki huvitavast mängust koolitöö kasuks. Kui lapsed ei harju mängu katkestama ja minema üle tööle, siis on neil koolis sellega raskusi. Sellepärast harjutan vanema rühma lapsi pidevalt selles suunas. Enne mingile programmis ettenähtud tegevusele üleminekut annan lastele korralduse: «Lapsed, lõpetame mängud, me läheme nüüd tööle.» Lastel tuleb nüüd ka kõige huvitavam mäng lõpetada, et alustada tööülesannete täitmist. Kahe teineteisele järgneva tegevuse vahel teatan: «Lapsed, jooke nüüd veidi saalis, ronige redelitel ja mängige, aga kui ma märku annan, siis tulge kõik minu juurde, me läheme tööle.» Mõnikord ütlen: «Lapsed, ärge nüüd enam mänguasju võtke, meil ei ole pikemaks mänguks aega, meil algab kohe jälle töö.» Osale lastest on algul selline üleminek tööle väga raske, kuid harjutades muutub see aja jooksul kergemaks ja isegi hakkab lõpuks meeldima, kuna tõsine töö isenesest hakkab lastele sügavamalt huvi pakkuma. On väga oluline, et tööd, mida vanema rühma lastega ette võetakse, oleksid tõesti huvitavad ja jõukohased, nii et nende kasuks mängust loobumine ei valmistaks lastele pettumust. Üks selliseid, mis lapsi kergesti võlub mängust loobuma, on «koolitöö». Et toonitada mõistet «töö» ja anda sellele sõnale väärikas kõla, hakkasin ma lastele sellise nimetuse all andma algõpetust. Tiheidasti põimitud mänguelementidega, lauludega, jutukestega,

mõistatustega, linnulaulu matkivate värssidega, muudetud huvitavaks ja lastepäraseks, ei muutu algõpetus või nn. «koolitöö» lastele igavaks. Esimesel aastal tegin ma algõpetuse osas vea. Asetasin pearõhu õpetamisele ja selle praktilisele tulemusele: taotlesin, et lapsed tingimata õpiksid tähti kirjutama, õpiksid kiiresti laduma sõnu liikuva aabitsaga, õpiksid sõnu kokku lugema jne. Muidugi on see kõik vajalik, kuid peamine on siiski see, et lapsed harjuksid koolitunnis töötama, et laste teadvuses juurduks arusaamine koolitunnist kui millestki tähtsast. Sellepärast ei teinud me «koolitööd» samas ruumis, kus tavaliselt mängime ja töötame. Juhataja võimaldas meile kõige ilusama ruumi meie majas — talveaia — avara, valge, lilledega kaunistatud ruumi. «Koolitöök» asetati laudad ja toolid üksteise taha kahes reas nagu koolis ja määrati kindlaks iga lapse koht. Olid ka tahvel, kriit, tahvililapp ja isegi «õpetaja laud» nagu päris koolis. Määrati kaks korrapidajat, need polnud mitte harilikud rühmakorrapidajad, vaid juba «kooli-korrapidajad», kes algul minu juhendamisel, aga hiljem juba päris iseseisvalt korraldasid talveaia «koolitöök». Kõik koolitunniks vajalikud vahendid olid talveaias kapis vastavatel riulitel (vihikud, liikuvad aabitsad, suured trükitähed, pildid, pliatsid, kriidid jne.). «Koolitööle» minek toimus teatud tseremooniaga: lapsed korraldasid end, vaatasid, kas käed on puhtad, juuksed siledad, riided ja jalanõud korras. Kui korrapidajatel oli ruum töök korras, helistasid nad «koolikella» ja lapsed rivistusid «kooliruumi» ukse taha. Korrapidajad vaatasid veel üle, kas kõik lapsed on end korraldanud ja häda sellele, kellel oli lahti pael või nööp — see koolitundi ei pääsenud ja pidi jääma mänguruumi. Selline ettevalmistus tõstis tunduvalt «koolitöö» tähtsust laste silmis. Töö püüdsin muuta võimalikult lõbusaks ja elavaks, vähendades miinimumini seletusi ja õpetamisi ning viisin lapsed kiiremini tegelikule aktiivsele tööle: sõnade ladumisele liikuva aabitsaga, kirjaelementide joonistamisele jne. Erilist tähelepanu omistasin sellele, kuidas laps töötab, kas ükskõik-selt, süvenenult, meeeldi või vastutahtmist, kiirustades või liiga aeglaselt, iseseisvalt või naabrit matkides. Need tähelepanekud olid mulle väga olulised ja huvitavad, sest nende põhjal sain lapsi õigesti töötama õpetada, tegeldes nendega individuaalselt kas hommikuti või õhtuti. Tähelepanekud laste töö suurest ebaühtlusest nii töötempo kui ka tööviisi viisid mind järeldusele, et algõpetuses eelkoolieas oleks vaja esiteks panna rõhku laste töö välisele küljele ja teiseks alles selle töö sisule (s. o. lugemise ja kirjutamise algoskuste omandamisele). Püüd-

sin suunata lapsi töötama iseseisvalt, mitte matkima naabrit, õpetada töötama rahulikult, kiirustamata, kuid siiski tempoga. Juhtisin laste tähelepanu vihikute välimusele — õpetasin vihikuid hoidma nii, et neil ei tekiks «hiirekõrvu», õpetasin vihikusse kirjutama õiges suunas — vasemalt paremale, vihikut õigetpidi avama jne. Õpetasin liikuvaa aabitsas tähti korralikult õigetes vahedesse tagasi panema ja töötamise ajal korraga ainult üht vajalikku tähte kätte võtma. Õpetasin ka kriidiga tahvlile kirjutama ja tahvli puhastamiseks niisket lappi kasutama. Selliseid koolitöö tehnilisi võtteid omandasid lapsed meeleldi. Jäägu koolitarkuse ja teadmiste õpetamine siiski kooli esimese klassi ülesandeks, lasteaias aga valmistatagu lapsi ette töötama koolis vajaliku tempoga ja vajalikul viisil.

Kuna «koolitöö» oli lastele väga huvitav, siis lülitasid nad selle ka oma mängudesse. Soodustasin seda igati. Valmistasin lastele väikesed mänguvihikud ja andsin karbid trükitähtedega, millest lapsed said laduda sõnu. Sageli võttis koolimängust osa kogu rühm. Toon siin näitena väga huvitava mängu — koolitunni, mille lapsed organiseerisid suvel metsas. Joonistanud kõvale liivateele ridastikku kastid — koolilauad-pingid, istusid nad ristijalu ühte kasti, jättes teise kasti koolilauaks. Pliiatsiteks olid pulgad. Õpetajaks oli esimesel korral selle mängu alustaja, üks vanema rühma poistest. Ta joonistas endalegi laua ja, asetunud näoga mänguklassi poole, rääkis: «Lapsed, algab koolitöö. Istuge vaikselt, nagu istutakse päris koolis. Võtke pliiatsid kätte, näidake, kuidas te pliiatsit hoiate! Vello, sina ära hoiä nii tugevasti, hoiä nii nagu mina, vaata! Täna kirjutame i-tähe. I on just samasugune kui see pulk. Näidake nüüd õhus, kuidas te kirjutate!» Lapsed vastavad kooris: «Vaata nii, ülevalt alla.» Endel: «Oi, mis koolitund see on? Kõik korraga ei tohi rääkida!»

Koolimäng kestis suvel mitu nädalat. Täiendasin seda omalt poolt sellega, et teritasin puupulgad-pliiatsid otstest teravaks ja andsin karbid puutikkudega, millest laoti tähti. See, et koolitöö-motiivid kandusid laste mängudesse, kõneleb kõige selgemat keelt lastes ärganud huvist tõelise koolitöö vastu.

Vanema rühma laste mängudes figureerivad peamiselt tööelemendid. Nii on väga armastatud mänguks nukuriiete õmblemine, meeleldi mängivad lapsed puutööriistadega. Mängutöödel on suur positiivne väärtus sel juhul, kui lapsed omandavad osavust ja oskust tõeliseks tööks. Ongi vaja alustada kõige lihtsamaist töövõttest ja minna järkjärgult edasi, kuni laps on tõesti võimeline sooritama tööd korralikult ja osavalt

ja on seega omandanud töövõtted juba eluks. Harjutamine isenesest on aga igav ja lapse rahutule loomusele sageli vastuvõtmatu. Nii tunnetab vanema rühma laps juba üsna hästi oma jõudu, kuid ei mõista veel, et ta füüsiline jõud pole kaugeltki tasakaalus käte ja sõrmede osavusega. Harjutamine muutub aga vastuvõetavaks just huvitava mängu kaudu.

Toon näite sellest, kuidas ma vanemas rühmas valmistasin lapsi ette õmblemistööle. Õmblemine eeldab eriti sõrmede osavust ja kindlust: on vaja osata niiti nõela taha panna, tuleb õmmelda nii, et riidet kokku ei kisuks jne. Need on täiskasvanu silmis tühised töövõtted, kuid lastele on nende omandamine kaunikesti pingutav. Sellepärast alustasin õmblemistöö õpetamisega väga kaugelt. Muretsesin lastele paberist nukud ja nukkude riided. Algul lõikasin laste nähes mõned riideesemed välja ja näitasin, et on vaja täpselt joonistuse järgi lõigata. Kääridega lõigata vanema rühma lapsed oskavad, kuid nukkuleitide väljalõikamise kaudu harjuti kääre oskuslikumalt käsitsema. See mäng kestis paar nädalat. Ühel päeval tegin lastele ettepaneku täiendada nukkude riidetagavara uute kleitidega. «Aga meil ei ole ju enam, oleme kõik välja lõiganud,» ütles Merike. Riina tegi ettepaneku: «Ostame veel uued karbid nukke.» Merike aga arvas: «Seal on ikka needsamad kleidid, mis meil siingi on.» Tegin omapoolse ettepaneku: «Aga milleks on meile vaja uusi karpe? Valmistame kleidid ise ja veel missugused — igasugused, mida aga ise tahame.» Lapsed olid kõhklemata nõus, ent neid tuli tööks ette valmistada. Kasvataja: «Lapsed, nukkude kleitide valmistamine on päris raske töö, seda tuleb teha rahulikult ja kiirustamata. Joonistame nende kleitide järgi, mis meil on, sest need on nukkudele päris parajad.» Õpetasin lapsi joonistama šablooni järgi riidusesemetete kontuure ja nende järgi esemeid välja lõikama. Siis värvisid lapsed oma vaba fantaasia järgi kleidid ruudulisteks, täpilisteks, taskutega, nõõpidega ja ilma. Pean ütleva, et see töö haaras nii poisse kui tüdrukuid ja oli heaks sõrmede osavuse harjutuseks. Kui lapsed olid küllaldaselt tegelnud selle uue tööga, tegin ettepaneku korraldada nukuriiete näitus, mis tõstis laste rõõmu tehtud tööst. Järgmiseks läksin üle nõela ja niidi kasutamisele esialgu paberist kleitide juures, kuna riidematerjali õmblemine oli lastele nende oskamatuses juures veel raske. Õmblemiseks õpetasin lihtsa traageldamise-võtte paremalt poolt. Algul panin kõigile lastele lõnga sukanõela taha. Lõngaga ja suure nõelaga on lastel kergem õmmelda: lõng ei tule nii kergesti nõela tagant ära ja on õmmeldes painduvam ja

venivam kui niit. Mõne aja pärast õpetasin lapsi ise lõnga nõela taha panema. Õblemine meeldis lastele ja nad harjutasid seda püsivalt ning ilmselt suure rõõmuga. Kiitsin neid sageli: «Olete mul nagu päris õmblejad ja rätsepäd, nõelad aina välguvad käes.» Mõne aja möödudes otsustasin üle minna riide õmblemisele. Muretsemin mõned väikesed nukud ja nendele hakkasimegi õmblema riideid. Lapsed said lõbusa ülesande: tuua kodust kirevaid riidetükke. Riidetükkide kirevus ja rohkus lõi iseenesest juba rõõmsa töomeeleolu ning lapsed soovisid võimalikult kiiresti tööd alustada. Andsin neile lihtsad paberist lõiked ja lasksin valida riidetüki, nii et lõige sellele mahuks. See ülesanne oli huvitav, aga ühtlasi pani lapsi mõtlema ja valima. Siis joonistasid lapsed eseme kontuurid lõike järgi riidele, lõikasid kääridega välja, said niidi ja nüüd juba õmblusnõelad ning õblemine võis alata. Õpetasin nüüd kokku traageldama pahemalt poolt, et õmblus paremalt poolt jääks ilus. Töö vaimustas lapsi, kuigi oli kaunis pingutav. Paljud lapsed tõmbasid õmbluse kokku, kuid kuna selleks oli vaid lihtne traageldus, siis oli kerge seda töö käigus jälle sirgeks tõmata. Hiljem, kui lapsed muutusid osavamaks, kadus niidi kokkutõmbamine ja siis õpetasin traageldama ka tagasi, et õmblus saaks tugevam. Raskusi oli ka sellega, et kiputi õmblema vales suunas. Sellele osutasin suurt tähelepanu, kuna vales suunas õblemine võib muutuda harjumuseks, mida hiljem on raske välja juurida.

Nõnda mängides õppisid lapsed vajalikke õmblemise algvõtteid. Huviga panin tähele, et lapsed neid võtteid kasutasid ka praktilises elus. Marika rebis põlle katki, palus minult nõela ja niiti ja parandas põlle ära; Merike õmbles kodus oma suurele nukule ise seeliku, põlle ja pluusi. Sirje nõelus ise kinni augu oma sukas; Helle tõi kaasa taskurätiku, mille äärt hakkas palistama. Paljud lapsed võtsid kaasa karbid värviliste niitidega ja hakkasid tikkima lihtsaid mustreid. See kõik näitab, et lastel on elav huvi käsitöö vastu ja, omandanud mõningaid kogemusi ja oskusi, saavutatakse töös edu ja tuntakse sellest rõõmu.

Kahjuks olen vähem tegelnud poistele huvitavate käsitööde õpetamisega, kuna see on mulle mõningal määral võõras, pealegi on selles osas materjalidega rohkem raskusi. Poisid, tõsi küll, tundsid huvi ka õmblemise vastu ja tegid seda tööd tütarlastega koos esialgu päris suure õhinaga, ometi oli poiste huvi selles osas lühiajaline.

Umbes samal ajal muretseti meile laste puutööriistad — saed, haamid, hõvliid jne. Kõigil lastel, eriti aga poistel, oli suur huvi uute, «päris-tööriistade» vastu. Mõnel esimesel korral andsin tööriistad laste kätte lihtsalt katsetamiseks ja harjutamiseks. Olid väikesed lauajupid, mida hõveldada, oli naelu, mida taguda lauajuppidesse, oli pilpaid, mida katki saagida jne. Kui vaimustus tööriistade uudsusest oli juba vähenedud ja lapsed olid omandanud esimesed kogemused nende kasutamisel, tegin neile juba asjaliku ettepaneku: «Töömehed, tütarlapsed kaebavad, et neil ei ole kuhugi riputada nukkude riideid. Mis te arvate, kas oskate neile valmistada nuku-riidevarnu?» Priit: «Oskame küll! Aga kuidas seda teha?» Toivo: «Naelad vaja lüüa, nende otsa saab riputada!» Peeter: «Naelad küll, aga peab niisugune puutükk ka olema!» Priit näitab käega, milline tema arvates peab olema see puutükk. Kasvataja: «Priidul on õigus. Näete, siin ongi mul parajad puuliistud, nendest saategi teha riidevarnad.» Lapsed haaravad kohe haamid ja naelad ja hüüavad üksteise võidu: «Hakkame naelu sisse lööma! Kasvataja, lubage ma löön! Mulle ka!» Rahustan lapsi ja ütlen: «Naelad on vaja sisse lüüa väga korralikult, kõik ühele joonele ja ühesuguste vahedega, seda niisama lihtsalt ei saa teha. Õiged meistrid enne mõõdavad ja märgivad kohad ära, kuhu naelad lüüa.» Priit: «Meie ka märgime nagu päris meistrid, punase pliiatsiga, eks ole. Minul kodus onu tegi pinki ja märkis punase pliiatsiga.» Annan lastele kätte puuliistud, kuhu ma ise olen tõmmanud joone, millele naelad lüüa. Lapsed said mänguklotsid, millega nad mõõtsid parajad vahed ja punased pliiatsid, millega märkisid naelte sisselöömise kohad. See eeltöö tehtud, algaski lõbus naelte puusse toksimine, kuid nüüd mitte enam ainult toksimine, vaid juba tõeline töö teatud plaani järgi ja teatud kindla eesmärgi saavutamiseks. Nukkude riidevarnad õnnestusid hästi. Järgmise tööna valmistasime lennukid: lihtsalt ristamisi pandud minu poolt parajaks saetud pilpad. Lastele tuli siin juurde uus huvitav töö — hõveldamine, aga tuli teha ka kohati juba tuttavat tööd, märkimist ja naelte sisselöömist. Nüüd tegime redelid. Siin tuli lastel ise parajaks saagida vastavad puupilpad — redelipulgad — ja need õigete vahedega kohale kinnitada. Lapsed rõõmustasid, kui asetasin ühe sellise redeli valgetele hiirtele ronimiseks. Palju elevust laste mängutöösse tõi see, et juhataja andis neile päris asjaliku tellimise. Kord õhtul, kui poisid hoolega toksisid ja saagisid, tuli juhataja nende tööd vaatama ja ütles: «Mina kuulan ja kuulan, kus need töömehed küll toksivad, ja näe

imet, need olete ju teie, meie omad poisid! Mis te siin siis teete?» Toivo: «Puutööd. Oleme meistrid.» Peeter: «Me saame ja lööme naelu sisse.» Peep: «Me tegime juba nukkudele riidevarna ja hiirtele tegime ronimiseks redelid.» Juhataja vaatab hindavalt üht redelit ja leiab, et see on juba päris hea asi. «Teate, poisid, mul ei olegi nüüd vaja minna artelli, kui mul omas majas on sellised tublid töömehed. Kas valmistate mulle lillede jaoks pulkadest toed, mille külge lilli siduda?» Priit: «Aga missugused?» Peeter: «Kas on vaja, et hõõveldatud ka: meie oskame juba hästi hõõveldada!» Peep: «Aga kui suuri on vaja? Meil ei ole enam palju pulki — tegime ju redelid.» Juhataja rahustas lapsi ja lubas tuua vastavat materjali. Nii meisterdasidki lapsed lihtsad pilbastest lillede tugiraamid. Teadmine, et nende töö on tõesti vajalik, innustas väikesi töömehi eriti.

Juhtides lapsi mängides omandama tõeliselt tarvilikke lihtsaid töövõtteid, valmistasin lastele suurt töö rõõmu, õpetasin neid armastama tööd ja tajuma töö vajalikkust ning kasulikkust. Rõõmustav on märkida, et puutöö, nagu õmbleminegi, kajastus laste igapäevases elus. Toivo lõi kodus naelaga kinni aialipi; Peep parandas ära oma katkise auto; Peeter toksis lasteaias kinni nukuvoodi logiseva otsalaua.

Vanema rühma lastega olen viinud läbi palju lõbusaid ja vajalikke töid. Kord toodi lasteaeda peeneks lõhutud puid, kuid auto ei saanud väravast sisse ja valas koorma maha värava taha, kust oli aga kiiresti vaja puud ära koristada. Tegin lastele ettepaneku mängida puuhoovi ja kanda puud kuuri juurde riita. Õpetasin lastele huvitava võtte, kuidas saab kiiresti töötada: ketis seistes võib puuhalge üksteisele edasi anda. Selline töö oli lõbus, väsitas lapsi vähem kui edasi-tagasi jooksmine ja tõi rohkem kasu.

Teise väga huvitava töö näitena toon liuvälja rajamise lasteaeda. Lapsed koos kasvatajaga rookisid väljaku lumest puhtaks, pühkisid selle luudadega üle, kandsid vett ning valasid sellega liuvälja üle. Liuvälja ümber ehitati lumest vall, mille kaunistasime metsast toodud männiokstega. Teisel hommikul oli vesi tõesti külmunud siledaks jääks ja Anneli, Lea, Sirje, Mati ning Toivo uisutasid seal päris tõelistel uiskudel, aga teised lapsed mitte vähema rõõmuga oma «loomulikel uiskudel», s. o. taldadel. Terve talve hoolitsesid lapsed oma liuvälja eest: puhastasid lumest, valasid üle veega jne. Ühel päeval, kui oli sula, meisterdasid lapsed neli suurt lumemeest, igasse liuvälja

nurka ühe — need olid liuvälja valvurid. Palju lõbusaid tunde veetsid lapsed oma liuväljal ja olid uhked oma tööle.

Kevadel aiakoristamisel võtsin jälle mängu abiks, et teha lastega ära päris suur ja aeganõudev töö. Kõndides lastega kevadises aias ütlesin: «Vaadake, lapsed, kui inetu ja risune on meie aed. Läheneb 1. mai — igal pool juba koristatakse parke ja aedu, meie aed aga alles risu täis.» Lapsed annavad nõu: «Hakkame ka koristama. Meil on ju luud ja rehad.» Kasvataja: «Meie aed on väga suur ja siin on tööd palju. On vaja teha päris tööbrigaadid.» Selline tõelist tööd matkiv mänguline element loob kohe rõõmsa töömeeleolu. Lapsed hüüavad ilmse vaimustusega: «Brigaadid! Teeme päris tõelised tööbrigaadid!» — «Mina olen brigadir, minu isa on ka brigadir!» — «Aga kuidas neid brigaade teha?» Kasvataja: «Üsna lihtsalt. Moodustage ise rühmad, valige 5 last rühma ja otsustage, kes on teie brigadir.» Nii tehtigi. Töötamise kohad olid mul juba varem ära märgitud, tööriistad aga kandsid lapsed ise kuurist väljakule. Näitasin, kuhu risu kanda, ja lapsed alustasid tööd. Töö läks hoogsalt, sest igaühel oli täita oma brigaadis kindel ülesanne ja seda püüti teha korralikult. Töö lõpetatud, vaatasime selle koos üle. Leidsime, et oleme teinud tublisti kasulikku tööd. Lapsed tahtsid õhinal kogu aia ühe päevaga korrastada. Kuna lapsed olid aga end juba küllaldaselt väsitanud, viisin nad uuele mõttele. «Lapsed, osa tööst jätame homseks, nüüd viime tööriistad tagasi kuuri ja süütame lõkke töökate brigaadide auks.» Lapsed kogunesid kokkukantud risuhunniku juurde ja ma süütasin selle põlema. See oli alles rõõm! Vaatlesime, kuidas tuli leegitseb ja okkad ning männioksad praksudes sädemeid pilluvad. Aias levis tore risupõlemise lõhn, kõik oli nii nagu aiakoristamisel ikka. Laste vaimustus oma tööst oli nii suur, et nad hakkasid rõõmu pärast laulma: «Meistri-mehed oleme, iga tööd me tunnemel!»

Mängu ja töö lapsi rõõmustavaist seostest võiksin tuua veelgi hulgaliselt näiteid. Arvan aga, et piisab siintooduist, et veenvalt väita: mängu kaudu õpivad lapsed tööd armastama, kogevad vaimustust ja rõõmu oma töö tulemustest. Muidugi ei taha ma väita, et laste töö tulemused oleksid alati hiilgavad ega oleks vajanud kasvataja kriitilisi märkusi. Lapsi tundes ja nende iseärasusi arvestades olen ma aga väga ettevaatlik laste töötulemuste kritiseerimisel. Leian, et kõige tähtsam on siiski rõõm ja elamused, mis lapsed töötades kogevad. Kunagi ei tohi lapsele mõista anda, et tema pingutus oli kasutu, et sellel ei ole mingit väärtust.

Tegevustel on töökasvatuse seisukohalt just see tähtsus, et nende kaudu õpivad lapsed töötama kindlate juhendite järgi ja kindlaks määratud aja piirides. Lapsed kogevad, et tööd on vaja teha täpselt, et on vaja alustada kohe ja tööle pöörata kogu oma tähelepanu, et lõpetada teistega üheaegselt.

Eriti käelistes tegevustes on vaja lapsi õpetada käsitsema mitmesuguseid töövahendeid ja töömaterjale (savi, plastiliin, liim, paber jne.), et nad harjuksid materjalide omadusi arvestama ja ühtlasi arendaksid oma sõrmede osavust. Tähtis on ka see, et joonistades, voolides või liimides näeb laps konkreetset oma töö tulemust: otse siinsamas, tema sõrmede töö kaudu tekib pilt, huvitav aplikatsioon või voolitud ese. Lapsed tunnevad suurt huvi nii oma kui ka teiste laste tööde vastu, armastavad töid vaadelda ja võrrelda, otsekui kontrollides nii enda ja kaaslaste võimeid. Toimin tavaliselt nii, et asetan laste tööd välja kõigile vaatlemiseks. Leian, et pole õige töid vaadelda ja arvustada kohe peale tegevust, kuna lapsed on siis tööst väsinud. Kui aga jätan tööd seinatahvlile selleks ja veel järgnevakski päevaks, vaatlevad ja arvustavad lapsed neid vabal ajal. Veera: «Mina joonistasin laeva liiga väikese, aga kalur on liiga suur ja kalad on ka liiga suured. Anne joonistas kalad ilusad väikesed ja laev on suur. Homme ma joonistan ka väikesed kalad.» Ülo: «Erkki joonistas liiga kiiresti ja värvis siuh-säuh — ja ongi tal pahasti, aga Annel on laev nii ilusasti värvitud.» Anu: «Olev ei hakanud kohe joonistama, ja ta ei jõudnudki kalu joonistada, on ainult laev ja seegi värvimata!» Selgub, et lapsed õpivad palju tööde näitustest ja püüavad edaspidi paremini töötada.

Kevadel valmistan igale lapsele tema töödest albumi. Albumi kaane kaunistan lapse nime ja tema märgiga lasteaias. Album on lapsele endale nagu kokkuvõtteks aasta jooksul tehtud töödest ja selle üle tuntakse uhkust ning rõõmu.

Rõõmu oma tööst tundsid lapsed ka siis, kui kevadel lastevanemate koosolekuks korraldasime üldise näituse. Näitusele pandi välja laste tööd — needsamad kaunid albumid, aga ka voolimistööd, igasugused endavalmistatud mänguasjad, paberist nukud ja kleidid, laste poolt ömmeldud nukuriided jne. Pandi aga välja ka kasvatajate tööd: lastele valmistatud peokostüümid, mängu- ja õppevahendid ja lastevanemate valmistatud nukkude varustusi, vineerist mänguasju jne. See näitus jättis lastele haarava mulje. Lapsed olid uhked, et nende tööd olid välja pandud kõrvuti kasvatajate ja lastevanemate töödega.

Kuna igal programmilisel tegevusel on oma läbiviimise spetsiifika, siis ma siinkohal pikemalt sellel tööloigul ei peatu, mainin vaid seda, et mida rohkem rõõmu kogesid lapsed oma tehtud tööst (joonistus, vooling, aplikatsioon jne.), seda väärtuslikum oli see tegevus laste tööarmastuse kasvatamise seisukohalt.

Palju tähelepanu omistan sellele, kuidas lapsed töösse suhtuvad ja millisel ajal nad töötavad. Peamine, mis siin silma paistab, on see, et lapsed teevad sageli tööd selleks, et pälvida kiitust. Kiitmine aga on otsekui kahe teraga mõõk: ühelt poolt tõstab see laste tööindu ja on nagu loomulik tasu töö eest, teiselt poolt arendab lastes väära suhtumist töösse — töötada ainult kiituse pärast. Kiidan näiteks Mikut hea joonistuse eest, aga Toomas tõmbab oma joonistuse katki ja hüüab nõrdinult: «Ja-jah, minu töö on siis kole! Olgu, ei tahagi! Ikka Mikut kiidetakse!» Aga juhtub ka nii, et Enn ütleb Mardile: «Mart, vala ruttu oma käbid minu ämbrisse, siis on mul rohkem kui teistel ja kasvataja kiidab mind.» Sellepärast olen üldse kiitmisega kollektiivi ees tagasihoidlik, eriti just vanemas rühmas. Kiidan peamiselt individuaalselt, nii et kiitmine on minu ja kiidetava lapse omavaheline asi. Liidi pani raamatu korralikult riulile, ütlen talle vaikselt: «Sa olid tubli, Liidi, et nii ilusasti raamatu kohale panid.» Vaatleme Mallega tema õmmeldud nukukleiti, kiidan teda ainult temale kuuldavalt: «Sa, Mall, oled meil juba päris õmbleja. Hästi õmbled.»

Kollektiivi ees kiidan tavaliselt ainult argu ja saamatuid lapsi, kui nad mingi tööga hästi toime tulevad. Ka kogu kollektiivi kiitmist olen hea eduga praktiseerinud. Kiidan näiteks korrapidajaid hea töö eest päeva jooksul või ka kogu laste kollektiivi mõne ühise töö eest. Lapse soovi kiitust pälvida olen edukalt rahuldanud vanasõnaga «Töö kiidab tegijat». Vanemas rühmas on see vanasõna lastele saanud väga omaseks ja nad kasutavad seda tabavalt: «Peedu tuulik kiidab Peedut — näete, kuidas ta vuriseb! Aga Reinu tuulik ei liigugi, ta lõi naela halvasti sisse! Töö kiidab ju tegijat.» — «Kasvataja, eks ole, meie töö kiidab nüüd meid — kõik aiateed on puhtaks pühitud!» jne.

Looduse eest hoolitsemine võimaldab lastele rohkesti jõukohast ja huvitavat tööd. **Töö looduses** on väga tihedas seoses uute teadmiste omandamisega, uute tõdede avastamisega, — seega ei oma ta tähtsust ainult lapse füüsiliste võimete arendamise osas, vaid valmistab last ette ka vaimseks tööks, s. o. mõtlemise, mälu ja tähelepanu pingutamiseks. Töö looduses aitab lapsel ka kõige ilmekamalt näha töö tähtsust inimese elus.

Laps paneb seemne mulda, kastab teda ja seemnest võrsub taim — lapse töö elav tulemus. Just see innustab ja vaimustab last ning laseb tal nautida tõelist tööõõmu. Tööd looduses ei saa teha hooletult ja halvasti. Unustad ühel päeval aknal lilled kastmata, teisel päeval on nad kurvalt longus ja süüdistavad sind su lohakuse pärast. Jätad peenrad rohimata, lämmatab umbrohi kõik taimed. On väga oluline, et lapses arendataks vastutustunnet oma töö eest. Püüdsin seda arvestada ega rutanud ära tegema lastele usaldatud töid. Juhtus küll nii mõnigi kord, et laste tähelepanematuse tõttu närtsis lill aknal, kuid selline kurb kogemus aitas veelgi süvendada kohusetunnet. Nii juhtus kord, et lapsed terve päeva jooksul ei kastnud õitsevat fuksiat. Õitsemise ajal aga vajab see taim rohket kastmist. Järgmiseks hommikuks olid kõik fuksia ilusad õied maha langenud. Algul ei taibanud lapsed selle põhjust ja seisid ehmunuina ja nõutult lille ümber. «Kes tegi? Kes kiskus õied ära?» küsisid lapsed. Mina aga vastasin neile samuti küsimusega: «Kes kastis eile fuksiat?» Lapsed vaatasid üksteisele otsa, tuletati meelde, kes olid eelmisel päeval korrapidajad, kelle ülesandeks oli lille kasta. Selgus, et eelmise päeva korrapidajad olid oma ülesande täitmata unustanud. Sellel kurval juhtumil olid positiivsed tagajärjed, lapsed ei unustanud enam lille kasta. Nägin mõnelgi korral, kuidas enne lasteaiast lahkumist mõni lastest katsus näpuga mulda lillepotis, kas on ikka küllalt niiske.

Meie lasteaias on lastel küllaldaselt võimalusi looduses töötamiseks. On olemas aed, on peenrad, on mitmekesine elavnurk ja ka mõningad taimed rühmaruumides, kus lapsed nende eest hoolitsevad. Kahju on ainult sellest, et igasugune loomade pidamine lasteaias on keelatud san. eeskirjade tõttu. Nii ei olegi meil enam jäneseid, hiiri, meresigu ega ka kassi ja koera, on veel ainult akvaariumid kaladega. Loomade eest hoolitsemine on lastele arusaadav, jõukohane ja armastatud töö. Näiteks jäneste eest hoolitsesid lapsed otse liigutavalt. Mõned lapsed töid neile isegi kodust rohtu ja porgandeid. Lapsed tegid ettepaneku külvata porgandeid jänestele toiduks. Suur oli laste rõõm nähes, kuidas jäneseid eelistasid igasugusele muule toidule just nende kasvatatud noori mahlaseid porgandeid. Veelgi innukamalt hakkasid lapsed hoolitsema oma peenarde eest, kuna nad nägid selle töö vajalikkust ja seost loomade eest hoolitsemisega.

Meie lasteaias naabrusesse toodi noor metskits. Lasteaias lapsed said Bembiga suurteks sõpradeks. Kevad-talvel tegime

lastele ettepaneku valmistada Bembile üllatus: kasvatada kitse-
kesele rohelist orast. Lapsed täitsid kasti mullaga ja külvasid
sinna nisuteri. Innukalt hoolitsesid nad orase eest ja ootasid
põnevusega, millal ta sirgub suureks. Lõpuks saabuski päev, mil
läksime Bembile viima oma kingitust. Kitseke võõrastas algul
imelikku kasti, kuid tuli siiski uudishimulikult lähemale. Olles
pool-vallatledes maitsnud esimese oraselible, hakkas ta orast
aplalt ja nähtava mõnuga sööma. Lapsed tundsid sellest suurt
rõõmu ja tahtsid kohe külvata uue kastitäie nisuteri.

Väikesed lapsed on harjunud, et teised, suuremad ja tuge-
vamad hoolitsevad nende eest ja neid abistavad. Looduses töö-
tamine annab aga rohkesti võimalusi tunnetada, et laps ise on
abistaja ja hoolitseja ning see, mõistagi, tõstab tema tööindu.
Virge räägib: «Mis väike ma olen, kiisu on väike, ta ei oska
endale piimagi valada. Mina ju valan talle piima alustassile.»
4-a. Alar ütles aga nii: «Meie ei ole kõige väiksemad,
kõige väiksemad on hoopis kalad. Meie anname kaladele
süüa, meie oleme juba suured.» Teadmine, et taimed ja
loomad vajavad nende tööd ja hoolitsust, innustab väikesi
lapsi töötama endast nõrgemate heaks. Nii nad kastavadki mee-
leldi lilli aknalaual, annavad kaladele leivaraasukesi, viivad
lindudele toitu jne. Kevadel aga alustavad ka kõige nooremad
lapsed aiatööd. Peenrad kaevan ma üles muidugi ise ja otsustan,
mida kuhu külvata, kuid ka lastele annan lübid ja lasen neil
teha kaevamisetööd. Kuigi kasu sellest tööst on vähe ja mul
tuleb enamasti kõik ümber teha, jääb lastele siiski teadmine,
et nemad ise kaevavad peenrad. Külvitööd teevad aga lapsed
tõesti ise. Et lapsed sellega toime tuleksid, peab kasvataja töö
hästi ette valmistama. Toon siin näitena, kuidas mina olen
viinud läbi herneste mahapaneku noorema rühma lastega.

2 m pikkune peenar on mõeldud herneste kasvatamiseks.
Selle korrastan ja kastan tublisti, et maa oleks täiesti märg.
Kui eeltööd on tehtud, valin välja 10—12 last, teised suunan
mängima liivakasti. Kutsun lapsed kahele poole peenart ja näi-
tan praktiliselt selle töö võtteid. «Siin on väikesed pulgad
mulla sees. Näete, ma tõmban kepikese välja ja mulla sisse
jääb auk: see ongi meie hernetera uus pesake. Siia panen
hernetera ja katan hoolikalt mullaga, et varblased teda ei leiaks
ja ära ei sööks. Nii, nüüd on hernel hea magada, seni kui ta
kasvama hakkab. Lapsed, võtke nüüd kaks hernekest — üks ja
kaks. Hoidke neid hästi, et nad maha ei kukuks. Kükitage nüüd
peenra äärde maha ja tõmmake pulgake välja. — Kas jäi väike
auk?» Lapsed kükitavad peenra äärde ja tõmbavad pulgad

välja. «Oi, ongi auk! Väike pesa! Siia panen herne kasvama! Mulda peale, et sind varblane ei leiaks.» Nii räägivad lapsed rõõmsalt läbisegi. Kui töö on valmis, võtan kastekannu ja kastan kergelt peenra üle, sealjuures seletades: «Peenart hakkate igapäev kastma. Teie kastate ja päike soojendab, nii hakkavadki herved kasvama. Töötasite hästi, nüüd aga võite minna liivakasti mängima. Tehke seal endale liivast peenrad. Pulgad võtke kaasa, nendega torkate augud. Siin on teile korvitäis väikesi kive, need on mängult herved.» Lõbusas tujus jooksevad lapsed liivakasti, et mängus praktiseerida äsjaõpitud töövõtteid. Mina aga korraldan peenra teisele lasterühmale.

Selline praktiline töö aias oli ka kõige noorematele lastele jõukohane ja lõbus. Keskmise ja vanema rühma lapsed on võimelised juba iseseisvalt pulgakesega auke mulda torkama ja seemneid parajate vahedega maha panema. Keskmises rühmas ma tõmban tavaliselt veel jooned ette, kuhu külvata, vanema rühma lapsed teevad ka seda juba vastava liistu abil ise. Kogu lastekollektiivi sellesse töösse rakendada on väga raske: lapsed ei mahu peenra ümber, muutuvad rahutuks ega saa mind korralikult jälgida. Olen tavaliselt töötanud 10 lapsest koosneva rühmaga, ühel päeval ühe osaga, teisel päeval teise osaga, või ka hommikul ühe osaga ja õhtul teisega. Neile lastele, kes ei tööta, annan mingi muu ülesande või lasen neid vabalt õuel mängida. Pealtvaatamine on lastele väga tüütv. Laps on loomult aktiivne ja huvitavat tegevust nähes tahab ta tingimata ise kaasa teha.

Toon siin näitena ka mõningad tööd, mida organiseerisin keskmises rühmas. Kord valmistasime omakasvatatud redistest salatit. Tegin lastele kõigepealt ettepaneku valminud redised maast üles tõmmata. Töö oli lõbus, lapsed tõmbasid rediseid välja, mõõtsid, kellel on suurem, kellel punasem jne. Nüüd asusime salatit tegema. Redised pesti hoolikalt puhtaks. Siis istusid lapsed õue laua ümber, said väikesed puuviljanoad ja lõikasid redistelt ära juured ja lehed — need läksid jänestele toiduks. Ma näitasin lastele, kuidas lõigata redised õiekujulisteks. Nüüd tõime veel salati- ja tillilehti, asetasime õiekujulise redise rohelisele salatilehele, panime peale pisut soola ja tillilehekese ja valmis oligi nägus ja maitsev salat. Sel päeval oli lõunasöögil suur menu, kuna lihakastme juurde serveeriti omavalmistatud salatit.

Lõbusaks ja huvitavaks tööks kujunes lõunasöögiks salatit puhastamine. Salat kasvas samuti meie peenardel. Laste ülesandeks oli noppida salat peenralt ja pesta ta liivast puhtaks.

Salati pesemine on tähelepanu nõudev töö, lehtedele ei tohi jääda ühtki liivatera. Lapsed pesid salatilehti kolm ja isegi neli korda, enne kui viisid selle kööki kokale.

Põõsastelt karusmarjade korjamine oli samuti laste tööks. Lapsed said liiväämbrid ja neil oli nüüd õigus minna karusmarjapõõsaste juurde, et sealt marju korjata. Et karusmarjade korjamine ei olegi nii lihtne töö, seda kogesid lapsed peagi: okkad on teravad ja marjad kõvasti varre küljes kinni. Lapsed õppisid töötama ettevaatlikult ja rahulikult, et marjad ei pudeneks põõsaste alla ja et kõik oksad saaksid korralikult tühjaks. Selline töö nõudis nii mõneltki püsimatult lapselt tugevat tahtepingutust. Hiljem oli laste ülesandeks korjatud marjad puhastada. Lõpuks pesti marjad puhtaks. Kui marjad valati kokku suurde kaussi, nägid lapsed, kui palju nad kõik koos olid korjanud. Nendest marjadest valmistatud kook maitses lastele muidugi suurepäraselt.

Vanema rühma lapsed kaevasid iseseisvalt üles oma peenrad, aga ka veel köögi tarviduseks mõeldud aiaosa. Lapsed ise otsustavad, mida külvata ja istutada oma peenardele ja mina püüan alati arvestada nende soove ja ettepanekuid. Nii avaldasid vanema rühma lapsed soovi istutada oma peenrale tomateid. Läksimegi ühiselt turule ja ostsime sealt tomatitaimed. Lapsed istutasid need mulda. Varajase kevade tõttu oli oodata öökülma, sellepärast õpetasin lapsi valmistama ajalehepaberist katteid, millega tomatitaimi ööseks katta. Aiatööde käigus said lapsed palju vajalikke teadmisi. Lapsed teadsid, miks on vaja hernestele kepid toeks panna; miks on vaja katta klaasiga vara mahapandud kurgid; miks lilleseemneid enne kastidesse külvatakse, pikeeritakse ja alles siis välja istutatakse; miks on vaja tomateil murda liigseid lehti ja kasvusid; miks peenraid rohitakse; miks hävitatakse tigused ja ussikesi jne.

Meie aias on paar vana vahtrapuud. Nende alla pudeneb igal sügisel rohkesti seemneid ja kuna nende puude all vähe käiakse, kasvab seal tihe väikeste vahtrate võsastik. Jalutuskäigul nägime, kuidas istutati noort puestikku. Lastele meeldis see töö väga ja nad avaldasid soovi ka meie aeda puid istutada. Viisin lapsed vahtratihniku juurde ja tegin ettepaneku need väikesed puud ümber istutada meie mänguväljaku äärde. Lapsed olid rõõmuga nõus tegema seda huvitavat tööd. Riina: «Kui puud kasvavad suureks, on nende vilus hea mängida.» Rein: «Ja tolmu ei tule meie aeda.» Ene: «Siis tulevad linnud sinna elama ja laulavad seal.» Rein: «Ja oravad hakkavad seal hüppama ja seemneid sööma.» Riina: «Ja sügisel on palju ilu-

said kollaseid lehti meie aias.» Toivo: «Siis saab palju mulda, need lehed paneme suurde hunnikusse — ja sellest saab mulda, nagu meil seal aianurgas on.» Nõnda arutades leidsid lapsed täiesti õigesti, millist kasu tooks ilus puiestik meie aias, ja algasid innukalt tööd. Istutades kogesid lapsed ka selle töö raskust. Vahtratel olid väga pikad juured ja neid mullast nii välja kaevata, et juuri ei vigastataks, oli pingutav töö. Pean ütleva, et lapsed töötasid hoolikalt ja ilmse tõsidusega. Asjalikult arutati, kuidas hakata puude eest hoolitsema ja kuidas neid kaitsta. Tehtigi puude ümber pulkadest aiad, aga iga puu köideti toe külge, et tuul teda ei murraks. Lõpetanud selle meeldiva töö, ütles üks lastest: «Nüüd on meie lasteaed varsti vahtraaed.»

Sügisel kandsimegi mahalangenud lehti ja okkaid kompostihunnikuisse. Lapsed töötavad väga asjalikult. Priit õpetab teisi: «Pange, pange siia kõrgemale! Ah nii ei saa, te ajate kõik laiali! Nii ei saa üldse korralikku komposti!» — «Posti, posti! Mis posti,» osatab Toomas. Priit seisab kõrgel mullahunnikul ja peab seal kõnet nagu mõni agronoom: «Mitte posti, vaid komposti. See on kõige parem must muld. Seda saab puulehtedest, kui nad siin kaua seisavad. Vaadake, seal hunnikus on juba kompost valmis — näete, kui must muld! Selle paneme kevadel peenardele. Need poisid, kes selle mulla tegid, on nüüd juba koolipoisid. Nüüd teeme meie mulda ja kui me kooli läheme, siis teised lapsed panevad selle peenardele. Meie teeme neile valmis. See on väga tähtis töö. Juhataja ju ütles, et meie aias ei tohi kunagi muld otsa saada ja sellepärast peab seda igal aastal juurde tegema. Kas said nüüd aru, mis see kompost on?»

Priidu selline sõnavõtt üllatas, kuid ühtlasi rõõmustas mind. Mulle meeldis, et poiss, ja kindlasti mitte ainult tema, nii selgesti nägi oma töö eesmärgi. Kiitsin Priitu ja ütlesin: «Tõesti, lapsed, teist saavad päris aednikud, teie juba teate, et aednik töötab sügisel kevade jaoks ja kevadel sügise jaoks!» See väljend meeldis lastele väga ja jäi meelde. Kui sügisel kaevasime üles peenramaad või katsime kinni roose, rääkisid lapsed: «Nüüd me töötame sügisel kevade jaoks, eks ole?» Nii kogesid lapsed, et tööl võivad olla ka kaugemad perspektiivid, et alati ei tehta tööd ainult selleks, et kohe tulemusi saada.

Seemnete korjamisel oli lastest juba päris tõeline abi. Lilli on meie lasteaias väga palju ja seemneid me saame alati oma lilledelt, kuid nende korjamine on küllaltki suur töö. Kui

on aga rakendatud tööle palju väikesi ja virku käsi, siis läheb see ladusasti. Vanema rühma lapsed tunnevad lillede seemneid hästi. Jaotame ära, kes korjab kressi, kes saialille, kes mooni või suvedaalia seemneid. Lapsed laotavad seemned talveaias laudadele kuivama, hiljem pannakse seemned, sordi järgi vastavais karpides, talveaias asuvasse kappi hoiule. Juba aastaid me kasvatame lilli vaid omakorjatud seemnetest ja lapsed ütlevad: «Sügisel teeme tööd kevade jaoks.»

Laste üheks meeldivamaks tööks on hoolitseda lindude söögilaua eest. Lasteiaia õues on lindude söögimaja asetatud sellisesse kõrgusesse, et lapsed pääseksid ise seda puhastama ja sinna toitu panema. Kahjuks on linnud arad ja laste õues viibides söögimajja sööma ei tule, küll aga võivad lapsed neid läbi akna jälgida. Väga huvitav on ka pargis tuvisid sööta. Tuvid on julged ja taltsad linnud, nad tulevad lastele üsna lähedale ning lasevad end sööta leivaraasukestega. Sellepärast võtamegi jalutuskäikudele sageli leiba kaasa, et parkides tuvisid sööta. Mõnikord viin lapsed ka metsa, kus roogime lumest tühjaks lapikese metsaalust ja riputame sinna leivaraasuke, herneid ja tanguteri. Kui teisel päeval vaatama läheme, siis on tavaliselt lumel palju lindude jälgi ja toit on viimase terani söödud. See rõõmustab lapsi ja nad arutavad õnnelikena, mis-sugused linnud võisid viibida nende poolt korraldatud «einel».

Taimede ja lindude eest hoolitsemine arendab lastes sügavat armastust töö vastu. Areneb vastutustunne oma töö eest ja süveneb tõeline kohusetunne. Töös looduses kogevad lapsed rahuldust ja rõõmu, mis süvendab kõlblelist soovi, teha midagi head, töötada teiste kasuks. Töö looduses annab rohkesti võimalusi füüsilisteks pingutusteks ja lapsed õpivad käsitsema mitmesuguseid tööriistu.

Pedagoogilises töös omab suurt väärtust **täiskasvanute eeskuju lastele**. Eriti aga tuleb eeskuju tähtsust toonitada töökasvatuse osas. Täiskasvanute töö on eelkooliealiste laste silmis alati midagi väga tähtsat, tõsist ning suurt, mida iga väike Pille ja Peedu tahaks ka ise teha. Iga selline Pille ja Peedu igatseb olla suur, töötada, nagu töötab isa, ema, vanaisa või vanaema. Igasugune täiskasvanute töö paelub teda vaatlema ja tutvuma.

Aiaväravale pannakse uusi poste — on tegu, et sealt Peedu ja Pillega mööda pääseda. Kaevatakse kraave torustiku panemiseks, asfalteeritakse tänavat, parandatakse telefoniliini — kõikjal on Peedud-Pilled rahutu uudishimuliku varblaseparvena juures. Nad mitte ainult ei vaatle, nad arutavad, nad küsitlevad

töömehi, nad tahavad tingimata teada mis, milleks, kuidas? Õeldakse pahandades: «Küll need tänapäeva lapsed on uudishimulikud ja ninatargad, igale poole neist ka jätkub.» Õigel pedagoogil teevad aga südame soojaks need tarmukad teadmishimulised Peedud-Pilled. Mõtled vaikselt endamisi: «Siin nad kasvavad — need meie tuleviku ehitajad. Täna on nad pisikesed, meid tüütavad ja tihtigi pahandavad mudilased, aga homme on nad juba traktoristid, teadlased, insenerid, või isegi maailmaruumi avastamata imede avastajad.» Sellepärast laskem neid vaadelda ja õppida! Nii areneb silmaring, täienevad laste teadmised meid ümbritsevast töökast ühiskonnast. Sellest olevalt rikastuvad ka laste mängud. Pööran juba kõige nooremate laste tähelepanu täiskasvanute tegevusele ja tööle. 3-aastastele lastele olen mina ise peamiseks töötavaks täiskasvanuks. Oma eeskujuga õpetan lastele neile veel raskeid aga vajalikke töövõtteid. Hakkame laste käsi pesema, mina aga räägin: «Nii, nüüd algab meil töö — hakkame lapsi pesema.» Pesemisprotsessi juures toonitan töövõtteid: «Nii — nüüd kastame Anu käed vette, nüüd võtame seepi, määrime peale, hõõrume hästi vahule. Nüüd aga loputame — noh, loputa nüüd ise ka. Nii, nüüd raputame vee maha ja asume kiiresti kuivatama. Valmis ongi: töö on tehtud ja Anu käed puhtad.» Tööprotsessi selgitamine sõnadega aitab 3-aastasel lapsel kergemini jälgida töö käiku ja kiiremini omandada vajalikke töövõtteid.

Pestes vannitoas söögipõllesid, tutvustan lastele pesupesemist. Jälle saadan laste tähelepanu sõnalise seletusega. «Nüüd keeran lahti kraani — nii, see on päris raske, aga näete, juba voolabki vesi. Pange põlled vette! Näete, kastan nad hästi märjaks ja hõõrun seepi peale! Küürin hästi, nii et seep vahutab — nii, nüüd vaatame, kas on juba puhas. Nüüd loputame! Nüüd aga väänan tugevasti vee välja. Nii, nüüd aidake pesu nõõrile riputada! Raputage hästi lahti ja ulatage mulle kätte. Vaadake, kui kõrgele ma riputan! Las nüüd pesu kuivab, meie töö on tehtud ja läheme jälle mängima.»

Täiskasvanu tööd jälgides ja ise kaasa aidates õppisid lapsed mängides paljusid töövõtteid. Alati, kui ma midagi lastele arusaadavat tegin, hoolitsesin, et minu ümber oleks väike rühm lapsi mu tööd vaatlemas. Näiteks hakkas Reinu pihikule nõõpi ette õmblema, aga mõned lapsed istuvad mu ümber ja kuulavad, kuidas räägin: «Vaat, kus väikesed augud nõõbi sees — nagu kaks silma. Siit august sisse, siit august välja! Nõõl poeb väledalt nagu hiireke — ja näe ongi nõõp ees —

päris tugevasti, nüüd see enam nii ruttu eest ära ei tule!» Parandan raamatuid, kastan toalilli, teritan pliiatseid või korraldan riuleid oma kapis, alati on mu ümber lapsed, kes innukalt jälgivad mu tööd ja kuulavad, mis ma sealjuures räägin. Vaatavad ja nende silmade all tekivad imed: vana lõhkise kaanega raamat muutub uueks ja ilusaks, must kleit saab puhtaks, nukk saab uue põlle, nõop õmmeldakse tagasi oma kohale jne. Lastes tekib vastupandamatu soov teha ka nii, nagu teeb nende kasvataja, s. o. teha tööd. Arvestan laste soovi ja lasen neid alati end töödes abistada: pliiatsite teritamise juures ulatavad lapsed teritamata pliiatsid mulle kätte ja panevad teritatud pliiatsid tagasi karpi, õmblemise juures ulatavad niiti, kääre või sõrmkübara jne. Nooremas rühmas ei ole lapsed veel võimelised iseseisvalt töötama, kuid kasvataja abistamine pakub neile suurt rõõmu ja süvendab huvi töötamise vastu. Nähes kasvatajat alati midagi tarvilikku tegemas, alati heatujuliselt töötamas, kiinduvad lapsed kasvatajasse ja tema eeskuju innustab ka lapsi tegutsema ja töötama.

Laste silmaringi laienemisega suureneb nende uudishimu ja peagi hakkavad lapsed huvi tundma ka teiste täiskasvanute töö vastu oma lähemas ümbruses, s. o. lasteaias. Vaatlen lastega, kuidas tädi katab söögilauda, kuidas korraldatakse lamamisraame lõunauinakuks, kuidas pannakse puhtaid rätikuid kappidesse jne. Kõiki neid vaatlusi saadab kasvataja ilmekas, rõõmus ning elav seletus, mis muudab tehtava töö lastele huvitavaks ja kergesti tajutavaks. Ka siin lasen lapsi võimaluse korral täiskasvanuid abistada, saadan mõne lapse abiks toitu lauale panema või peale hommikusööki nõusid koristama. Elavalt on meelde jäänud järgmine juhtum, kus väikesed lapsed said oma suureks rõõmuks teha päris tõelist vajalikku tööd. Kord sadas öösel väga palju lund. Noorema rühma lapsed jõudsid jalutuskäigule esimestena, aga jalutada polnudki kuskil, sest kõik aiateed olid paksu lume all. Andsin lastele lumelabid ja ütlesin lõbusalt: «Vaata, kus lugu! Täna peavad kõige väiksemad päris suurte inimeste tööd tegema. Kuhu me ikka siin lumes läheme, kaevame endale tee hangest läbi!» Lapsed hakkasid õhinal tööle ja nii me kaevasimegi tee hangest läbi kuni aiavärvani. Kui teised lapsed õue tulid, oli meil tee juba kaevatud ja väikesed töötajad jooksid hõisates piki oma kaevatud rada kõrgete hangede vahel. Kõige rohkem rõõmustas aga lapsi see, et majahoidja neid kiitis ja ütles: «Aitäh, väikesed abimehed!»

Keskmise rühma lastega õpime samuti tundma oma laste-
aia täiskavanute tööd, kuid siin me ei jälgi ainult töötamist,
vaid tahame teada, milleks just see töö on vajalik, mis kasu
sellest saab lasteaiale. Nii üksikasjaliselt nagu nooremas rüh-
mas ma enam vaadeldavat tööd ei selgita, täiendan laste tähele-
panekuid ainult neile tõesti arusaamatus osas. Keskmise rühma
lapsed peavad juba ise vaatlema, nägema, tähele panema, pea-
vad õppima ise järeltusi tegema, ise mõtlema.

Vaatlesime, kuidas põrandaid poonitakse. Lastele oli see
töö uudne ja nad jälgisid huviga, kuidas tädid osavate liigutus-
tega määrisid vaha põrandale. Juhtisin laste tähelepanu sellele,
kuidas vaha ringikujuliselt põrandale hõõruti. Ene: «Jah, tädid
hõõruvad põrandat just nii, nagu nad joonistaksid majale
suitsu! Aga miks peab nii tegema?» Kasvataja: «Põranda poo-
nimisel tehakse alati nii. Nii läheb vaha hästi laiali, ei jää
tükikidesse.» Virge: «Kui palju vaha on põrandal, siis on libe
ja võib kukkuda. Aga miks põrandat poonitakse? Võiks ju
pesta veega.» Kasvataja: «Parketti ei või pesta. — Näete, siin
on vesi maha läinud ja vaadake, milline inetu plekk on par-
ketil. Aga näete, praegu määrib tädi selle koha vahaga üle ja
plekk on kadunud. Vaadake, kui ilus kollane põrand on siin,
kus tädi on juba töö teinud.» Lapsed märkavad nüüd suurt
vahet puhastatud ja poonimata põrandaosa vahel.

Huvitav töö, mida jälgisin keskmise rühma lastega, oli
veel akende pesemine. Töö käik paelus lapsi: tädid pidid
ronima redelitele, üks sees- ja teine väljaspool lapiga aknaid
pesema ja siis klaasid paberiga kuivaks nühkima. Põnevusega
jälgisid lapsed tädide toiminguid ja rääkisid omavahel:
«Akende pesemine on raske töö.» — «Ja peab ettevaatlikult
pesema, aken on ju klaasist, võib katki minna.» — «Sellepärast
peab ka ettevaatlik olema, et redelilt võib alla kukkuda.»
Andsin lastele ülesande lilled meie aknalaualt puhtaks pesta,
et nad siis puhtaina asetada äsjapestud aknalauale. Kui
tädid panid ette ka puhtad aknakardinad, siis oli kõik nii
silmanähtavalt puhas, et see lausa vaimustas lapsi. Kõik taht-
sid läbi puhtakspestud aknaklaasi õue vaadata ja Riina hüüdis:
«Eks ole, lapsed, nüüd on nii, nagu oleks õues kõik puhtaks
pestud, puud ja aed ja linnumaja!» Õhtusel jalutuskäigul vaat-
lesime, kui ilusasti puhtad aknad sädelevad õhtuse päikese
paistel. Tuletasime meelde, et aknad on nii puhtad ja ilusad
sellepärast, et meie tädid tegid oma töö hästi.

Ka jalutuskäikudel väljaspool oma lasteaeda tutvunesid
keskmise rühma lapsed täiskasvanute tööga. Huviga vaatlesid

lapsed, kuidas meie tänaval laoti silikaatkividest värvaposte. Eriti paelus lapsi tööriist «kellu», millega pandi mörti kivide vahele, ja veelgi huvitavam oli lastele vesilood, millega meister kontrollis kivide õiget asetust. Juhtus olema lõbus tööline, kes seletas lastele, kuidas ja milleks ta just nii töötab. Peagi hakati õues mängides laduma tellis-klotsidest poste, matkides võimalikult loomulikult töölise liigutusi; selles töös ei puudunud ka «lood» ja «kellu». Keskmises rühmas juhivad laste tähelepanu igal selleks võimalikul juhul just töötaja osavusele ja liigutuste sujuvusele, tööriistadele, mida ta töös tarvitab ja saavutustele, mida ta tööga loob. Vaatlesime, kuidas meie õuel saeti ja lõhuti puid. Lapsed jälgisid huviga, kuidas saega töötati, kuidas kirvega lõhuti jämedad puud peeneks ja kuidas need laoti korralikult kõrgeteks puuvirnadeks, aga pealt kaeti plekitahvlitega, et vihm puid märjaks ei teeks.

Pesuköögis vaatlesime pesupesemist. Lapsed olid lausa üllatunud, kui tähtis ja tõsine töö on pesupesemine, kui palju tööriistu ja igasuguseid vahendeid see nõuab ja kuidas pesunaine osavalt ja kiiresti peseb linu ja käterätikuid. Lapsed hakkasid hoidlikult suhtuma pesunaise töösse: kui õues rippus märg pesu, siis ei mindud sellesse õueossa mängima, et mitte kogemata märja pesu vastu puutuda; käed püüti pesta võimalikult puhtaks, et mitte liialt määrada käterätikuid jne. Suurt rõõmu valmistas lastele ka see, kui nad said pesunaist aidata pesu rullimisel. Lapsed kogesid, kui raske on pesurulli lükata ja nägid ka, milleks rullimine on vajalik: rulli alt tulid välja ilusad läikivad ja siledad linad.

Eelkooliealised lapsed ei mõista kasvataja tööd selle sõna otseses mõttes ja sellepärast tekibki neil mõnikord mulje, et kasvataja ei tööta. Ühe minu kaastöötaja 5-a. poeg Aare vastas küsimusele, kus ema töötab, nõnda: «Ega minu ema ei käigi tööl, ta käib minuga lasteaias. Õhtul kodus teeb ta küll süüa ja triigib isale särki, aga päeval ei tee ta midagi.» Kui poisile seletati, et ema kasvatab ju lapsi, siis valmistas see talle nalja ja ta vastas: «Ega lapsi ei saa ju kasvatada, nad kasvavad ise. Ema mängib meiega ja laulab meile, aga mõnikord saab kurjaks, kui me pahad oleme.» Pean väga oluliseks lapsi veenda selles, et nende kasvataja pidevalt töötab. Nii triigin keskmise rühma laste nähes mõnikord nukkude pesu, valmistan lastele vajalikke mänguasju jne. Lapsed tunnevad suurt huvi kasvataja töö vastu ja innustuvad sellest ka ise töötama. Nad kõnelevad vaimustusega oma kasvatajast, kes oskab masinal õmmelda, koob varrastel või parandab ära katkise auto.

Ka vanema rühma lapsed jälgivad oma kasvatajat ja tunnevad suurt huvi tema töö vastu. Vanema rühma lapsed matkivad sageli kasvatajat oma mängudes. 6—7- a. lapsed hakkavad juba aru saama, et lastega tegelemine ja nende õpetamine ongi kasvataja töö. Püüan seda teadmist lastes süvendada. Näiteks õhtuti laste mängides vaatlen ma mõnd lasteraamatut või ajakirja. Laste küsimusele vastan, et otsin neile uusi huvitavaid jutte ja uusi luuletusi. Mõnikord valmistan ette materjale järgmise päeva tegevusteks või kirjutan laste vihikuisse tähti. Mõnikord täidan laste nähes päevikut. Kui lapsed tunnevad selle vastu huvi, mis ma kirjutan, siis seletan neile: «Siia kaustikusse kirjutan ma igapäev, mida te tegite, mida olete juba õppinud ja mida ma teile veel õpetama pean. Ka seda kirjutan, kuidas te käitute ja kuidas tähele panete, mida ma teile õpetan ja seletan.» Mõnikord loen ette mõne lõigu oma päevikust, näiteks: «Täna tuli Toivo hästi toime korrapidamisega rühmaruumis, teda võib juba määrata ka saalikorrapidajaks.» — «Lapsed on hakanud hästi võimlema, ka Peeter teeb kaasa kõik harjutused. Võin anda juba raskemaid harjutusi.» Lapsed hakkavad suhtuma ilmse austusega minusse ja mu päevikusse. Mõnikord, kui ma kirjutan, kuulen, kuidas lapsed räägivad: «Valmar ära sega! Kasvataja töötab, näed, ta kirjutab oma päevikusse.»

Lasteaia elu ning täiskasvanute töö huvitab eriti vanema rühma lapsi, sest nemad saavad täiskasvanuid juba igal pool abistada. Nii on korrapidajad siin juba tõelised töötajad, neil on oma kindlad ülesanded ja kohustused. Korrapidajad katavad iseseisvalt lauad, aitavad toitu lauale kanda, koristavad nõud laualt, pühivad põrandad puhtaks, peale paberitöid pesuvad töövahendid puhtaks jne. Peale lamamistundi aitavad vanema rühma lapsed magamisraame ja voodiriideid koristada. Õhtuti on vanema rühma korrapidajad ühtlasi saalikorrapidajaks, nende ülesandeks on kutsuda rühmaruumidest lapsi, kellele vanemad järele on tulnud. Kuna see on tõsine töö ja nõuab head käitumist, kohusetunnet ja püsivust, rakendame siin ainult kõige tublimaid vanema rühma lapsi, kellel on ühtlasi õigus rinnas kanda erilist saalikorrapidaja märki.

Vanema rühma laste laienenud silmaring ja teadmishimu viib nende huvid kaugele väljaspoole lasteaia piire. Jälgisime nendega pikemat aega suure elumaja ehitamist. Vaadeldi huviga materjali kokkuvedamist ehitusplatsile ja arutati omavahel, milleks üht või teist materjali vaja läheb. Ehituspaigal oli igal päeval midagi uut näha. Hõisates tervitasid lapsed esimesi koormaid silikaatkive, mis isekallutajatega väljakule veeti.

Vähennemata huviga jälgisid lapsed ekskavaatori tööd liivatõstmisel ja veokite laadimisel. Kui hakati laduma majaseinu, siis pidin lastega väga sageli jalutama ehitusplatsile, kuna lapsi huvitas, kui kaugele on juba jõutud müüri ladumisega. Kui aga maja sai valmis, käisime vaatamas, millistel akendel on juba kardinad ees, tähendab: milliste akende taga juba elavad inimesed selles uues majas.

Lasteaia läheduses rajati uus park. Töödejuhatajaks oli ühe meie lapse isa ja sellepärast olid meil head võimalused tutvuda aiatöödega selle pargi rajamise käigus. Lapsed nägid, kuidas raamsõelal sõeluti mulda, ja said teada, milleks see töö on vajalik. Nägid, kuidas veeti kohale suuri lehtpuid ja kuidas neid istutati. Nägid, kuidas rajati kiviktaimla, ehitati basseini, kuidas kasteti suure voolikuga muruväljakuid ja kuidas taimed ja istikud kaeti talveks kuuseokstega.

Suurt huvi pakkus lastele meie lasteaia-esise tänava asfalteerimine. See töö toimus niivõrd vahetus läheduses, et lapsed said paari-kolme nädalä jooksul pidevalt jälgida mitmesuguseid huvitavaid töid: killustiku laialipuistamist ja sellega aukude täitmist, teerulliga silumist, tulise asfaldiga katmist jne. Sel perioodil tahtsid kõik lapsed olla asfalteerijad või teerullijuhid. Lapsed elasid südamest kaasa sellele tööle ja tundsid ülevat töörõõmu hästi edenevast täiskasvanute tööst. Haripunktini tõusis aga rõõm, kui sama brigaad tuli tööle meie õuele, sest ka meie majaesine tuli asfalteerimisele. Teerull ja kõik see salapärase podisevate ja keevate, mustade tahmaste katelde ja masinate toredus toodi meie õuele ja töölised, põlled ees ja suured labidad käes, hakkasid siinsamas tegema huvitavat tööd. Õu muutus laste silmade all siledaks, toreda musta läikiva kaanega kaetuks. Ei olnud enam näha ainustki munakivi, mille varem meie lapsed komistasid ja kukkusid. Lahkuvale tööbrigaadile hüüdsid lapsed vaimustuses: «Aitäh, onud, ilusa õue eest!» — «Olge terved tänamast!» vastasid töölised naerdes.

Suvel lasteaia ruumide remondi käigus said lapsed samuti jälgida mitmesuguseid täiskasvanute töid. Maalrite, elektrikute, puuseppade, plekkseppade ja klaasipanijate tööd — kõik olid meie majas millekski väga vajalikud, kõik need töölised tegid omapäraseid huvitavaid tööliigutusi, kõigil olid huvitavad ja ligitõmbavad tööriistad. Kõige paelavam oli siiski maaleri oma värviplekkidega tööülikonnas ja paberist mütsiga peas. Ja kui ta hakkas tapeteid seinale liimima, siis seda imet ei suudetud enam kuidagi rahulikult pealt vaadata. Laste hulgast kostis juttu: «Nii suur paber! Seda ei saa ju kleepida! See kukub

maha! Ei, ta rebeneb katki!» Maaler aga naeratas ja vastas: «Ei meistri käest tohi midagi maha kukkuda, meistril on ju osavad käed,» ning ta näitas lastele naerdes oma töömehekäsi. Lapsed jälgisid nüüd otse hinge kinni pidades, kuidas maaler suure tapetipoogna kiirelt ja osavate liigutustega seinale liimis.

Kord jalutuskäigul tegin lastele ülesandeks vaadelda ja meeles pidada, mida veavad veokid. Hiljem arenes sellest huvitav vestlus, mis laiendas laste teadmisi täiskasvanute tööst. Tähelepanekuid oli väga mitmesuguseid ja lastes süvenes mulje, et kogu päev keeb nende ümber hoolas, kiire ja vajalik töö.

Füüsilise töö protsess on nähtav, paelub lapsi ja on laste meelest ainuke päris tõsine töö — muud tööliigid jäävad lapsele kaugemateks ja abstraktsemateks. Sellepärast olen püüdnud just vanemas rühmas laste silmaringi avardada täiskasvanute töö mõistmiseks laiemas mõttes. Olen viinud lapsi postkontorisse, kus lapsed nägid, kuidas kirju tembeldatakse, kuidas kirjakandjad postipaunadega oma tööle lähevad. Olen külastanud lastega raamatukauplust, kus lapsed said ise osta meie lasteaiale vajalikke raamatuid, pliiatseid ja vihikuid. Apteegis käies nägime, et sealt saab osta arstimeid. Kuid ka teisiti olen täiendanud laste teadmisi tööst. Saime uue raamatu ja vaatleme uusi ilusaid pilte. Kes joonistas need pildid? Kunstnik tegi palju tööd, ta värvis ilusate värvidega selle huvitava raamatu pildid. Kord tuli kunstnik meie lasteaeda lapsi joonistama. Lapsed kogunesid muidugi tema ümber ja jälgisid põnevusega tema tööd. Lapsed said sügava elamuse kunstniku tööst ka siis, kui kohtasime jalutuskäigul metsa oma maalimisraami kohal töötavat kunstnikku. Lastele jutte ja luuletusi lugenud, jutustasin ka sellest, kuidas kirjanik töötab. Pean väga tähtsaks, et lapsed kogeksid, et kõikjal nende ümber töötavad täiskasvanud ja et tööga saavutatakse igasuguseid hüvesid. Nii hakkasid lapsed oma ümbrust nägema koguni teise pilguga, küsiva ja uuriva pilguga. Mõnikord arutasid lapsed nii, vaadates ringi meie rühmatoas: «Ütle, kes tegi meile selle laua?» — «Tisler tegi.» — «Ütle, kes tegi laudlina?» — «See on riidest, seda tehti vabrikus.» — «Ütle, kes tegi raamatu?» — «Raamat tehti trükikojas, trükiti. Jutud aga kirjutab kirjanik.» — «Ja-jah! Kirjutab küll, aga ega see niisama lihtne ei ole, seal peab mõtlema — jutu peab välja mõtlema ja seda oskab ainult kirjanik.»

Vanema rühma lapsed armastavad tihti arutada, kelleks nad tahavad saada. Muidugi on need veel lapselikud mõtted ja arutlused, nad on veel kaugel sellest, et olla soovid eluks, kuid selline arutlemine paneb lapsi mõtlema ja hindama üht

või teist tööd. Kui küsida lastelt, kelleks ta tahab saada, siis ei jää ükski vastust võlgu — igaüks eelistab mingit tööd ja teab ka, miks talle just see töö meeldib. Laste kõnelustest selgub kõige ilmekamalt, millise tähelepanuga ja huviga suhtuvad lapsed neid ümbritsevasse inimestesse ja nende töösse. Ka tunnetavad lapsed hästi ühe või teise töö tähtsust juba ühiskondlikus mõttes, s. o. tööga saab osutada teeneid teistele inimestele. Ene tahab saada arstiks, et arstida haigeid lapsi; Väino tahab olla torudeparandaja, et parandada koduses elus nii vajalikke veekraane; Mati hakkab valmistama lasteaiale televiisoreid jne.

Kuigi ka nooremate laste juures võib märgata elavat huvi inimest ta töös abistava tehnika vastu, peab ütleva, et vanema rühma laste juures see huvi tööriista, masina või töövahendi vastu tõuseb haripunktini. Tööriistal on laste silmis eriline võlu arvatavasti veel sellegipärast, et suurem osa täiskasvanute tööriistu on lastele veel käftesaamatud — ainult vaatlemiseks. Nii väga tahaks oma jõudu proovida ka päris ehtsa tööriistaga. Õnnelikumat poissi ei või ettegi kujutada kui 7-a. Toomas, kellel lubati kaevata päris tõelise suure labidaga. Jälgides tööd oma ümber kogeb laps, et tööriist on inimesele kõikjal abiks: saag aitab puid saagida, kirves lõhkuda, luuga võib pühkida, labidaga maad kaevata jne. Veelgi huvitavamad on igasugused masinad: õmblusmasinaga õmmeldakse kiiresti, kirjutusmasina alt tulevad imepärased tähed, kui ainult näpuga vajutad, või triikraudki — läheb tuliseks ja triigib kortsunud pesu ilusasti siledaks. Jalutuskäikudest rõõmustavad lapsi kõige enam need korrad, kui näeme lumesahka teed puhastamas või ekskavaatorit liiva tõstmas. Juhin alati laste tähelepanu sellele, et masinat juhivad inimene, — ainult siis töötab masin. Kui inimene masinat ei juhiks, seisaks see tööta. Süvendan nii lastes austust inimese osavuse ja tööoskuse vastu, mis võimaldab kasutada keerulisi masinaid ja igasuguseid tööriistu.

Kuid laps ei tutvu tööriistadega ainult täiskasvanute tööd jälgides, vaid nii mõnegi tööriistaga tuleb tal endalgi katsetada juba oma esimestest töödest alates. Laps kogeb, et tööriist on abiks ainult siis, kui teda osatakse õigesti käsitseda. Hakkame lastega peenramaad kaevama. Kõik lapsed võtavad õhinal labidad ja hakkavad kaevama — aga kuidas? Ainult üksikud töötasid kergelt ja sujuvalt, sest et nad oskasid labidat õigesti käes hoida ja teda õigesti kasutada. Suurem osa lastest muutis endale töö labidaga jõudukulutavaks ning vähe tulu andvaks toiminguks ja kaotas peagi huvi selle vastu. Kui aga mitmel kor-

ral näitasin, kuidas just labidavart hoida, kuidas labidas veidi viltu mulda vajutada, kuidas jalaga vajutades kaasa aidata, siis hakkas laste töö ladusamalt edenema. Tööriista õige käsitlemise kõrval suunasin laste tähelepanu ka sellele, etööriista tuleb hoida, peale tööd puhastada ja korralikult panipaika panna. Meie lasteaias teevad lapsed palju aiatööd ja selleks on varutud rohkesti igasuguseid lastele jõukohaseid aiatööriistu. Nende panipaigaks on õuel vastav kuur, kuhu lapsed ise peavad asetama omaööriistad. Nõnda õpetame lapsi juba lasteaiasööriista hoidma ja korralikult oma kohale asetama. Tööriist on meil tähtis asi, seda niisama õues mängimiseks lastele ei anta. Siin teeme kindlat vahet:ööriist on ainult töö jaoks, mänguks on aga mänguasjad. Lapsed teavad seda ja neil ei ole kombekski mängida kanderaamidega, aiarehadega või töölabidatega. Kord võttis 4-a. Olev aiatöölabida, et minna sellega liivakasti kaevama. Kohe astus ta juurde 6-a. Märt ja ütles: «Olev, seda töölabidat ära vii liivakasti, see on meieööriist, sa võta mängulabidas ja kaeva sellega.» Leian, et sellise tõsise ja austava suhtumise kasvatamineööriistasse on täiesti õigustatud. Kui laps õpib hoidma korras oma esimesiööriistu, küllap ta omandab sellega harjumuse suhtuda hoidlikult ka juba tõelises töös tarvitatavaisseööriistadesse.

Täiskasvanute tööd jälgides kogeb laps igal sammul, et kõik inimesed — tema vanemad kodus, töötajad lasteaias, töölised tehastes, meremehed merel jne. — teevad pidevalt tööd. Tööga tuuakse kasu mitte ainult enesele vaid ka teistele. Nõnda süveneb ka lapses soov töötada ja väärtusi luua, ühtlasi aga tärkab sügav austus töö ja selle tegija vastu.

Tegelemine laste töökasvatusega lasteaias on minule üks meeldivamaid alasid kasvatustöös. Mind rõõmustab ja innustab selleks laste ilmne huvi töötamise vastu. On meeldiv jälgida, kui lapsed, rakendatuna mingisse neid huvitavasse töösse, keskendunult, ilmse pingutusega ja õnnelikena ületavad raskusi, et saavutada mingit kindlat hüvet.

Kuigi laste töö täiskasvanute seisukohalt ei olegi veel õieti mingi töö ja selle töö tulemusedki on tihti minimaalsed, on töö rõõm, mida lapsed oma tööst tunnevad, sageli suurem, kui nii mõnigi täiskasvanu on üldse võimeline tundma.

Töötamine lastega nõuab kasvatajalt tasakaalukust ja suurt armastust laste vastu, sest lapsed on ju püsimatud, liikuvad ja rahutu element. Tõepoolest — kergem ja mugavam on nii mõndagi tööd ise ära teha, kui askeldada koos lastega. Aga kui lapsi pidevalt harjutada töötama, siis tundub peagi, et see

polegi nii raske ja tülikas, vaid et lastest on koguni tõsist abi. Ja mis siis sellest, kui valati põrandale pisut vett — pühime ära. Ja mis sellestki, et kukkus ümber lillepott ja läks katki — koristame ära, istutame lille uude potti ja lastel on üks kogemus juures: töötada tuleb ettevaatlikult.

Lapsi tööle suunata on vaja võimalikult lihtsalt ja loomulikult. Töö ei tohi olla midagi kunstlikku, just laste jaoks väljamõeldut, vaid peab välja kasvama loomulikust vajadusest seda tööd teha. Mõningad aastad tagasi olid lasteaias programmis planeeritud nn. «töötegevused». Sellised tegevused kujunesid sageli kunstlikeks. Nii oli näiteks meie lasteaias kord ette nähtud lahtine töötegevus — lusikate puhastamine. Kuna meil ei olnud puhastamist vajavaid lusikaid, siis anti lastele selleks tööks korralikud puhtad lusikad. Aga mis töö see oli? Tööd ette võttes peab kasvataja arvestama, et lapsed tõesti saaksid töötada. Kui mul näiteks on vaja ümber istutada viis potilille ja ma hakkaksin seda tööd tegema kogu 25-lapselise rühmaga, siis poleks see mingi töö. Sellepärast praktiseerin ma tööd kogu rühmaga ainult siis, kui selleks on loomulik vajadus ja kõigile lastele tõesti jätkub tööd.

Tavaliselt toimub laste töö päeva loomulikus käigus — ülesanded annan individuaalselt või väikestes 4—5 lapsest koosnevais rühmades, aga korrapidajatel (4 last) on täita juba omad kindlad kohustused.

Lastel peab olema aega, et nad saaksid töösse süveneda ja seda korralikult lõpule viia. Kui lapsed koristavad mänguruumi, aga kasvataja närvitseb ja kiirustab lapsi lõpetama, sest programmine tegevus peab algama täpsel kellaajal, kuidas saavad siis lapsed käia kasvataja õpetuse järgi: «Pea tehtud — pilla-palla, kaua tehtud — kaunikene!»?

Ajapuudus annab end muidugi tunda igal sammul. Lasteaias päevarežiimi ennelõunane osa on tihedalt täidetud eriti vanemas rühmas. Kaks tegevust järgnevad teineteisele ja siis tuleb jalutuskäik. Aga millal teha lastega selliseid neile vajalikke töid, nagu pesta, õmmelda, või valmistada mänguasju? Praeguses olukorras olen selleks kasutanud just pealelõunast päevaosa, mil lapsed rohkem mängivad, kuna laste töö on ju väga lähedalt seoses mänguga.

Praktikule tundub, et oleme oma kasvatustöös lastega kuidagi väga kunstlikud, liiga kramplikult peame kinni juhenditest ja õpetamise eeskirjadest. Sageli ehitame üles kohustusliku tegevuse plaanipäraseks, hiilgavaks, n. ö. «pedagoogiliseks kunstitööks», kuid tarvitseb vaid väikesel varblasel koputada

nokaga akna pihta ja meie kunstitöö variseb kokku. Lapsed näevad veel vaid varblast akna taga ega hinda põrmugi kasvataja pingutusi. Leian, et kasvataja oma töös peaks olema loomulikum, vabam, lastele lähedasem ja paindlikum. Mulle meeldis, kuidas üks kasvataja ütles: «Tulgu mis tuleb, aga täna ühtki «tegevust» ei ole — viin lapsed terveks päevaks metsa suusatama!» Ta tegigi seda, lastel aga oli tõeline rõõmupäev. Nad tulid lõunaks kelgumäelt tagasi lumistena, rõõmsatena, punapalgelistena. Nad olid seal suusatanud, kelku mäele tiri- nud, olid puhastanud metsarada lumest ja pannud lindudele toitu: olid teinud palju sportlikku ja ka muud vajalikku tööd.

Ma ei taha sellega sugugi väita, et lasteaias ei peaks olema kohustuslikke tegevusi. Kohustuslikud tegevused on vajalikud: nad annavad lastele mitmesuguseid teadmisi ja ka töökasvatuse seisukohalt on neil vaieldamatu väärtus. Ometi olen veendunud, et kohustuslik tegevus ei ole kaugeltki määravam osa lapse kasvatamises. Kui kasvataja korraldab küll hiilgavaid tegevusi, kuid ei pööra tähelepanu sellele, et laps paneb sukad jalga, sukakand jalalaba kohal, siis pole kaugeltki kõik korras. Igasuguseid teadmisi anname lastele lasteaias kül- luses ja tundub mõnikord, et isegi ülikülluses. 7-a. laps on meil vahel ülitark: ta teab kindlasti sedagi, mis on sputnik ja kui- das töötab televiisor, kuid mõnikord ei oska selline «tark» siduda veel oma saapapaelu ega hoida käes reha või labidat.

Tuletaksime meelde Ušinski sõnu: «Kasvatus ei pea mitte ainult inimese mõistust arendama ja talle teatavat hulka teadmisi andma, vaid peab süütama temas janu tõsise töö järele, ilma milleta elu ei saa olla ei väärikas ega õnnelik.»

Minu arvates oleks vaja lastele anda lasteaias rohkem valikuvabadust tegutsemisel, rohkem mängu ja rohkem tege- likku jõukohast tööd, seega ka rohkem rõõmu.

Vastutav toimetaja M. Terri
Tehniline toimetaja F. Lipp
Korrektorid M. Linnamägi, T. Rongonen

Trükkimisele antud 28. IV 1961. Trükipoognaid 3,5. Arvutuspoognaid 3,29.
Autoripoognaid 3,2. Trükiarv 2000 eks. Tellimise nr. 259. MB-03762.

ENSV MN Asjadevalitsuse Trükikoda, Tallinn.

Hind 9 kop.

Hind 9 kop.

A-23946

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00358151 1